

AGENDA Y

YDEROMRÅDERNES
POTENTIALER

Agenda Y
© Realdania 2012

ISBN: 978-87-994127-8-5

Redaktion: Louise Work Havelund og Christian Andersen

Layout: Make®

Tryk: Arco Grafisk

---

www.stedet-taeller.dk

Kampagnesekretariat:
Dansk Bygningsarv A/S
info@stedet-taeller.dk

Indhold

- 5 **Store forandringer – blivende kvaliteter**
Forord ved direktør Hans Peter Svendler, Realdania
-

- 6 En ny agenda for yderområderne
-

- 8 Om de danske yderområder
-

- 12 **Yderområderne har en fremtid**
Af minister Carsten Hansen, Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter
-

- 20 **Brug yderområdernes forskellighed forskelligt**
Af Anne-Mette Hjalager, Center for Landdistriktsforskning, Syddansk Universitet
-

- 24 Danskernes holdninger til yderområderne
-

Fire stedbundne potentialer i yderområderne:

32 1. Kysterne

- 38 **Kysternes kulturhistoriske potentialer**
Af Thomas Højrup, Europæisk Etnologi, Københavns Universitet
-

46 2. Naturen

- 52 **Natur og landskab som udviklingsfaktor**
Af Jørgen Primdahl, Skov & Landskab, Københavns Universitet
-

60 3. Bygningsarven

- 64 **Bygningsarven som spydspids for bæredygtig udvikling i tyndt befolkede områder**
Af Peter Hee, bestyrelsesformand i Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur
-

72 4. Det lokale engagement

- 76 **Lokalt engagement som en stedbunden ressource i tyndt befolkede områder**
Af Gunnar Lind Haase Svendsen, Center for Landdistriktsforskning, Syddansk Universitet
-

- 86 Undersøgelsens metode
-

- 86 Litteratur
-

- 87 Fotokreditering
-

Store forandringer – blivende kvaliteter

De danske yderområder står midt i en forandringsproces, der ikke er set større siden landboreformerne. Dengang boede landets økonomiske elite helst på landet, hvor der var luft og lys, i modsætning til de overfyldte og beskidte byer.

I dag går bevægelsen den anden vej. Flere og flere danskere vælger at bosætte sig i de større byer. Det giver udfordringer af både social og økonomisk karakter for de danske yderområder. Men store udfordringer kan også være produktive, for de ansporer til søgen efter hidtil uudnyttede muligheder og potentialer, der kan bidrage til udvikling.

Formålet med denne publikation er at bidrage til udpegningen af unikke, stedbundne potentialer i de danske yderområder. Publikationen er iværksat som et led i Realdanias kampagne Stedet Tæller. Den samler data og ekspertviden om de danske yderområder og deres stedbundne potentialer. Blandt andet bygger publikationen på en undersøgelse foretaget blandt 3.000 danskere. Undersøgelsen viser, at danskerne i høj grad er bevidste om de mange kvaliteter og stedbundne potentialer, som findes i Danmarks yderområder. Potentialer, som har det til fælles, at de ikke kan kopieres, og at man ikke finder deres lige i de større byer.

Det gælder for eksempel nærheden til naturen og de naturskønne kyster, som ifølge danskerne er én af yderområdernes væsentligste kvaliteter. Dertil kommer unikke bymiljøer som landsbyer, kystbyer og havne, historiske bygninger, lokale fællesskaber og et stærkt lokalt engagement. Alt sammen udgør dette de kvaliteter, som udviklingen af de danske yderområder – ifølge et flertal i befolkningen – bør bygge videre på.

Vi skal satse på de stedbundne potentialer

Selvom en stadig større del af den danske befolkning rykker sammen i og omkring storbyerne, og befolkningstallet i mange yderområdekommuner er stødt faldende, betyder det ikke, at der ikke er noget at komme efter. I Realdania tror vi på, at der i de danske yderområder findes unikke kvaliteter og ressourcer, som – hvis deres potentialer aktiveres – kan være med til at styrke livskvaliteten i Danmarks yderområder.

Derfor har Realdania med Stedet Tæller afsat 115 mio. kr. i støtte til udvalgte projekter, som kan være med til at aktivere de stedbundne potentialer i yderområderne. Og med denne publikation er det mit håb, at et vigtigt skridt er taget i retning af at få yderområdernes stedbundne potentialer bragt frem i lyset. Hensigten er ikke at lave land om til by, men at satse på det, der allerede er. Til glæde for dem, der bor i yderområderne, og for alle dem, der meget gerne kommer på besøg. Fordi der er noget at bygge videre på. Fordi der er noget at komme efter.

Hans Peter Svendler, Realdania

En ny agenda for yderområderne

Hvad karakteriserer Danmarks yderområder i dag, og hvor er de på vej hen? Hvilke holdninger har danskerne til yderområderne, og hvordan bruger de dem? Og hvilke kvaliteter og udviklingsmuligheder findes der her? Det er blot nogle af de spørgsmål, som Realdania sætter fokus på i 'Agenda Y – Yderområdernes potentialer' med det formål at formidle ny viden om de danske yderområder og deres stedbundne potentialer.

Målet med publikationen er at belyse, på hvilken måde de stedbundne potentialer kan bruges aktivt som grundlag for en positiv udvikling i yderområderne, der kan skabe øget livs- og besøgs-kvalitet for beboere og turister.

Publikationen præsenterer først et overordnet, statistisk billede af de danske yderområder, herunder tal på f.eks. befolkningsudvikling, indkomst, uddannelse, erhvervsliv og turisme. Herefter udpeger publikationen på baggrund af en spørgeskemaundersøgelse blandt 3.000 danskere fire markante, stedbundne potentialer i yderområderne. Publikationen indeholder også en række ekspertartikler, der diskuterer yderområdernes udfordringer, muligheder og potentialer. Endelig indeholder publikationen udvalgte cases, der viser, hvordan stedbundne potentialer på forskellig vis er blevet udnyttet til gavn for den lokale udvikling.

Stedbundne potentialer er udviklingsmuligheder med afsæt i de unikke kvaliteter ved et bestemt sted. Det kan være kulturarv i bygninger og landskaber, nærhed til storslåede

naturområder eller en levende, lokal håndværkstradition. Stedbundne potentialer kan også være lokal kultur, lokale værdier og selvforståelse, lokal viden og sociale netværk, der er opstået over tid på et sted. Fælles for dem er, at de er unikke og dermed ikke kan kopieres af andre.

Publikationen udpeger fire stedbundne potentialer:

1. Kysterne

Danskerne mener, at naturskønne kyster, strande og hav er en stor kvalitet ved de danske yderområder, og de tilbringer gerne weekender og ferier ved kysten i et yderområde. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at yderområderne har fem gange så meget kyststrækning pr. indbygger som resten af landet.

Kysten er yderområdernes største enkeltstående naturmæssige potentiale, og der ligger en stor mulighed i at skabe naturformidlende oplevelser i de kystnære områder, styrke forbindelserne mellem kyst og by eller bygge videre på eksisterende kvaliteter i kysternes kulturmiljø.

2. Naturen

Danskerne ser naturskønne områder som en kvalitet ved yderområderne. Faktisk er nærheden til naturen en mere afgørende faktor for dem, der flytter til et yderområde, end afstanden til arbejde. Og for mange af dem, der har drømt om at flytte til et yderområde, er det netop muligheden for at komme tættere på naturen, som gør, at de har overvejet at flytte.

Men danskerne nøjes ikke bare med at nyde naturen – de bruger den også, f.eks. til friluftssport. Hertil fremhæver danskerne ro og stilhed som en kvalitet ved yderområderne – en ro og stilhed, som i høj grad findes i naturen. Yderområdernes

natur rummer dermed potentialer for både aktiv udfoldelse og indadvendt fordybelse.

3. Bygningsarven

Yderområderne tilbyder storslåede naturoplevelser, men levende, unikke bymiljøer i yderområderne er også en kvalitet, som danskerne gerne ser styrket. De mener, at der bør investeres i fornyelse og forskønnelse af udvalgte landsbyer, kystbyer og havne. Historiske bygninger ser danskerne også som en kvalitet ved yderområderne.

Genanvendelse af gamle bygninger kan være med til at udvikle livskvalitet i yderområderne. Der ligger et potentiale i at udnytte de mange funktionstømte bygninger – f.eks. fra landbrug, industri, m.m. – til at skabe mere levende bymiljøer.

4. Det lokale engagement

Mange af de danskere, der enten bor i eller har haft en drøm om at bo i et yderområde, mener, at lokale sammenslutninger og fællesskaber er en kvalitet, der passer godt på yderområderne. I yderområderne er der flere frivillige ledere i foreningerne, og iværksætternes overlevelsesrate er højere end i resten af landet. Man tager fat og engagerer sig, både for fællesskabets skyld og for at kunne udleve egne ideer og drømme.

Der er et potentiale i at bruge det stærke lokale engagement i en positiv fortælling om yderområderne. Samtidig er der et potentiale i at støtte op om små, lokale, selvgroede initiativer, da det ofte er her, den bæredygtige udvikling skabes. ●

Kampagnen Stedet Tæller aktiverer de stedbundne potentialer i yderområderne med tre initiativer:

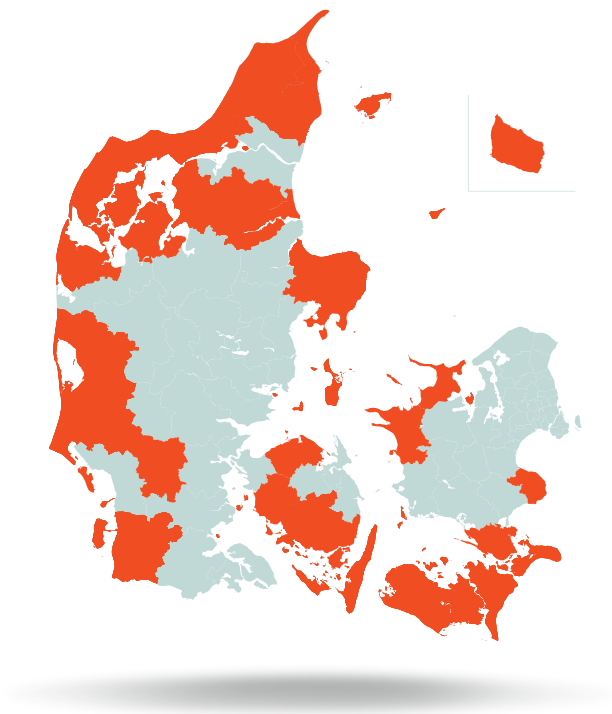
- ♦ Mulighedernes Danmark
- ♦ Kvalitet i kysternes turistbyer
- ♦ Steder i landskabet

For yderligere information se:
www.stedet-taeller.dk

Om de danske yderområder

Der er mange måder at beskrive de danske yderområder på. Senere i publikationen præsenteres yderområderne set med danskernes øjne. Her præsenteres dog først et billede af de danske yderområder baseret på udvalgte statistiske fakta om befolkningstal, indkomst, befolkningstæthed, uddannelse, erhvervsliv, turisme og det byggede miljø. De udvalgte fakta sammenlignes med tal for både ikke-yderområder og hele landet, så yderområdernes særlige situation træder frem.

Kortet viser de 34 kommuner, der defineres som yderområder ved at opfylde én eller flere af nedenstående kriterier. Desuden medregnes alle ikke-brofaste øer.

- 1 omfattet af den differentierede planlov
- 2 kategoriseret som yderkommuner ift. uddeling af landdistriktsmidler af Fødevareministeriet
- 3 kategoriseret som yderområder og overgangsområder ift. EU's strukturfondsmidler

BEFOLKNINGSTÆTHED

Indbyggerne i yderområderne bor ikke så tæt som indbyggerne i ikke-yderområderne i Danmark. Hver indbygger i et yderområde har over en tredjedel mere plads end en indbygger i et ikke-yderområde.

I yderområderne bor der i gennemsnit

61

indbyggere pr km².

I ikke-yderområderne bor der i gennemsnit

199

indbyggere pr km².

Kilde: Danmarks Statistik, 2012

BEFOLKNINGSTAL OG

-UDVIKLING

Totale befolkningstal i yderområderne

I dag bor der ca. 1.245.000 personer i yderområderne, det vil sige ca. en femtedel af danskerne. Der forventes at ske et samlet fald i befolkningstallet i yderområderne over de næste 13 år på 3,5 %, svarende til godt 43.000 personer.

2012

1.244.817
personer

2025

1.201.389
personer

2040

1.196.622
personer

For hele landet forventes i samme periode en stigning på 4,3 %, svarende til ca. 240.000 personer.

2012

5.580.413
personer

2025

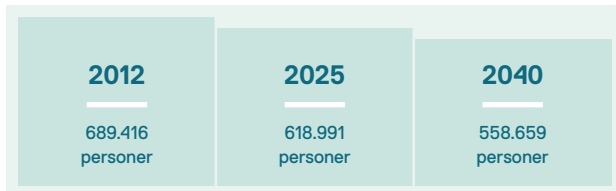
5.820.470
personer

2040

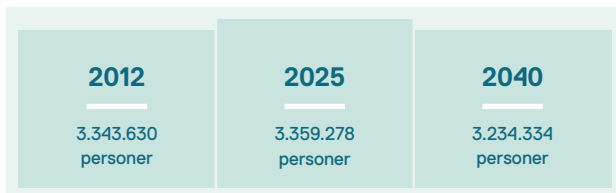
6.065.394
personer

Befolkningstal for befolkningen i den erhvervsaktive alder samt ældre i yderområderne

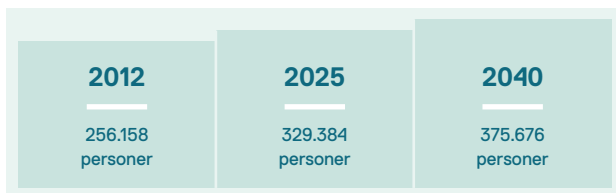
Andelen af befolkningen i den erhvervsaktive alder (20-65 år) i yderområderne udgør i 2012 omkring 690.000 personer, men skrumper ind over de næste 13 år. Fra 2012-2025 forventes et fald på 10 % i befolkningstallet for befolkningen i den erhvervsaktive alder, svarende til 70.425 personer.

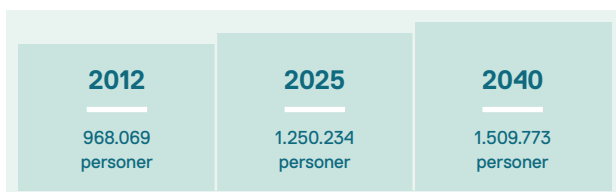
Det tilsvarende tal for hele landet er en mindre stigning på knap 0,5 %, svarende til godt 15.000 personer i den erhvervsaktive alder. Fra 2025 til 2040 forventes der et fald på 3,7 % i denne aldersgruppe, som dog er noget lavere end det fald på 9,7 %, som yderområderne kan forvente i samme periode.

Mens andelen af befolkningen i den erhvervsaktive alder forventes at falde over de næste 13 år, stiger andelen af ældre (65-95+ år). I dag er der ca. 256.000 personer over 65 år i yderområderne, og frem til 2025 forventes en stigning på 28,6 % i befolkningstallet for den ældre del af befolkningen, svarende til godt 73.000 personer.

For hele landet er det tilsvarende tal en lignende stigning på 29 %, svarende til godt 280.000 flere ældre.

Kilde: Danmarks Statistik, 2012

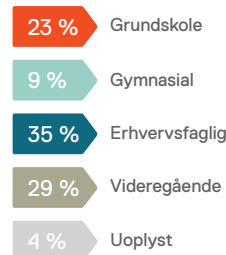
UDDANNELSE

I yderområderne har flere indbyggere en grundskoleuddannelse som deres højst fuldførte uddannelse sammenlignet med resten af landet.

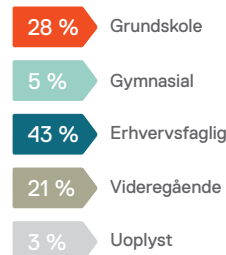
Flere har også en erhvervsfaglig uddannelse som deres højst fuldførte uddannelse sammenlignet med landsgennemsnittet, mens yderområderne til gengæld ligger lavere på de gymnasiale og videregående uddannelser.

I tabellen vises befolkningens højst fuldførte uddannelse opgjort for henholdsvis hele landet og yderområderne. Tallene dækker over befolkningen mellem 15-64 år.

Hele landet

Yderområder

Kilde: Danmarks Statistik, 2012

ERHVERVSLIV

Yderområdekommunernes primære erhverv tæller industri, handel, service og sociale institutioner. I forhold til landsgenomsnittet er yderområderne overrepræsenteret inden for landbrug, skovbrug, fiskeri og industri.

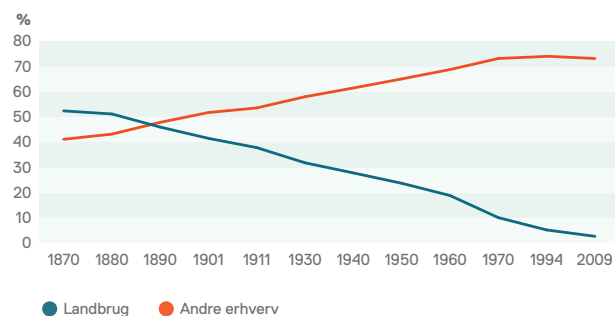
Beskæftigelsesandel i yderområder

Beskæftigelsesandel i hele landet

I 1870 stod landbruget for lidt over 50 % af erhvervssektoren på landsplan. I 2009 var den faldet til godt 2,5 %.

Kilde: Danmarks Statistik, 2012

TURISME

I hele landet er der årligt omkring 138 mio. overnatninger og endagsturister¹. For yderområderne er dette tal ca. 53 mio. Yderområderne står dermed for 38 % af landets årlige antal overnatninger og endagsturister.

I hele landet udgør turismeandelen 1,6 % af det samlede udbud² i Danmark. I yderområderne udgør turismeandelen 2,5 % af det samlede udbud. Turisme spiller altså en relativt større rolle i yderområdernes produktion og økonomi sammenlignet med resten af landet.

Kilde: VisitDenmark, 2010

- Her tælles både kommercielle overnatningsformer og ikke-kommercielle overnatningsformer og endagsrejsende med.
- Udbuddet er et udtryk for værdien af den samlede danske produktion inkl. import. Turismeandelen er et udtryk for, hvor stor en del af den samlede danske produktion, turismen udgør.

DET BYGGEDE MILJØ

Sammensætningen af det byggede miljø

Landbrugsbygninger og sommerhuse udgør en højere relativ andel af bygningsmassen i yderområderne end i ikke-yderområderne. Landbrugsbygninger udgør i gennemsnit 24 % af bygningsmassen i yderområderne overfor 15 % i ikke-yderområderne.

Sommerhuse udgør i gennemsnit 15 % i yderområderne over for 5 % i ikke-yderområderne.

Andelen af bygninger til helårsbeboelse er lavere i yderområderne. I gennemsnit 51 % overfor 67 % i ikke-yderområderne. Andelen af erhvervsbygninger og bygninger til offentlige formål er med 6 % næsten den samme for yderområder som for ikke-yderområder, hvor andelen ligger på 7 %.

Tomme boliger

I 2012 udgjorde antallet af tomme helårsboliger godt 5 % af boligbestanden i ikke-yderområderne. For yderområderne var andelen med godt 8 % noget højere.

Kilde: VisitDenmark, 2010

Yderområderne har en fremtid

Af Carsten Hansen

Minister for by, bolig og landdistrikter

Landdistrikterne og yderområderne i Danmark rummer mange kvaliteter og har masser af potentialer. Der er fred og ro, masser af plads, skønne landsbyer og naturskønne områder, som indbyder til oplevelser og rekreation. Det har rigtig mange danskere heldigvis også fundet ud af. Ifølge kampagnen Stedet Tæller har hver fjerde dansker på et tidspunkt haft en drøm om at flytte på landet eller købe en feriebolig i et af vores yderområder.

Det er utroligt positivt, at mange danskere tilsyneladende ser bort fra den ofte negative fremstilling af yderområderne i medierne og i stigende omfang søger mod landdistrikterne, når de har fri. For nylig viste en undersøgelse, at 40 % eller 1,7 mio. danskere i år planlagde at holde sommerferie i Danmark. Det er en stigning i forhold til sidste år, hvor 31 % af danskerne planlagde at holde sommerferie herhjemme.

At flere danskere vælger at holde ferie herhjemme er glædeligt, for turisme og oplevelsesøkonomi er med til at skabe liv og lokale job og er en af de drivkræfter, som i årene fremover kan være med til at skabe vækst og udvikling i landdistrikterne.

Udnyt de lokale styrkepositioner

Når vi taler udvikling, er det også helt centralt, at man i yderområderne tager afsæt i de lokale styrkepositioner, som man har i de enkelte områder. Det kan eksempelvis være stedbundne ressourcer som unikke landsbyer, særegen

“

Når vi taler udvikling, er det helt centralt, at man i yderområderne tager afsæt i de lokale styrkepositioner, som man har i de enkelte områder.”

“

Rigtigt mange steder i yderområderne er der et kolossalt lokalt engagement og en stor tro på, at man ved selv at tage fat kan gøre meget for at få et lokalområde til at blomstre.”

“ På mine mange besøg rundt i landet har jeg mødt utallige engagerede ildsjæle, som hver dag arbejder for, at netop deres landsby eller lokalområde skal være et levende og attraktivt sted at bo.”

arkitektur eller fødevarer af høj kvalitet, der med fordel kan bruges til at markedsføre et område.

På herregården Knuthenlund på Lolland producerer man f.eks. gede- og fåreoste og andre mejeriprodukter, som efterspørges internationalt. Kokke så langt væk som Australien har fået øjnene op for, at den lollandske muld kan bruges til at skabe mejeriprodukter, kød og andre fødevarer, der er i særklasse. Og hvert år lægger i omegnen af 30.000 besøgende vejen forbi herregården for at se, hvordan man producerer gode, økologiske fødevarer og for at købe produkter fra Knuthenlund eller nogle af de andre lokale producenter.

Herregårdens succes har sat Lolland på verdenskortet og skabt lokale arbejdspladser. Antallet af medarbejdere er steget i takt med omsætningen, og i dag har 20 medarbejdere job på den lollandske herregård, der ligger lige uden for landsbyen Stokkemarke. Knuthenlund er et godt eksempel på, at man ved at tage udgangspunkt i en lokal ressource kan skabe udvikling.

Det lokale engagement har kolossal betydning

Men landdistrikterne har flere kvaliteter end smuk natur og stedbundne ressourcer. Selvom hovedparten af danskerne ifølge denne undersøgelse peger på naturen som den væsentligste kvalitet i yderområderne, vil jeg hævde, at den største kvalitet er de godt 1,2 mio. danskere, som bor der til daglig. På mine mange besøg rundt i landet har jeg mødt utallige engagerede ildsjæle, som hver dag arbejder for, at netop deres landsby eller lokalområde skal være et levende og attraktivt sted at bo.

Rigtigt mange steder i yderområderne er der et kolossalt lokalt engagement og en stor tro på, at man ved selv at tage fat kan gøre meget for at få et lokalområde til at blomstre. Og foreningslivet trives virkelig i landdistrikterne, hvor der er flere frivillige pr. indbygger end i den øvrige del af landet. Fællesskabet, de frivilliges indsats og det store lokale engagement må absolut ikke undervurderes. I mange af vores

landsbysamfund er ildsjælene den vigtigste drivkraft for udvikling og netop det sociale kit, som får lokalområdet til at hænge sammen. De lokale beboeres store engagement i deres lokalområde udgør altså på mange måder en hjørnesten i livet på landet, og derfor skal vi også bakke op om foreningslivet og de mange ildsjæle, der i samarbejde med kommunerne kan gøre en forskel.

Brug for positive fortællinger

Om det er fællesskabet, der får beboerne i yderområderne til at sætte pris på tilværelsen, er uvist. Men undersøgelser, som Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter har taget initiativ til, viser, at livskvaliteten på landet er højere end i byerne, og at beboernes tilfredshed med tilværelsen matcher byboernes.

Sådanne undersøgelser er vigtige, fordi de kan være med til at ændre danskernes opfattelse af yderområderne. Alt for længe har vi hørt om butiksdød, faldefærdige huse og skolelukninger. Vi får intet ud af på den måde at tale yderområderne ned, så lad os i stedet få fortalt de positive historier, som også kendetegner vores landdistrikter.

Det er naturligvis ikke ensbetydende med, at vi skal lukke øjnene for de udfordringer, som affolkningen medfører i landdistrikterne. Fra politisk hold skal vi fortsat skabe fornuftige rammevilkår for beboerne og understøtte initiativer, der udvikler yderområderne.

Men jeg savner sommetider en mere nuanceret debat, der forholder sig konstruktivt og realistisk til landdistrikterne. Derfor er jeg også glad for en kampagne som Stedet Tæller, der er med til at formidle en anden og mere positiv fortælling om yderområderne.

Som mine eksempler viser, er der altså masser at bygge videre på. Så selvom Danmark forandres, i og med at færre danskerne fremover vil bo i landdistrikterne, er det alt for tidligt at afskrive dem. Yderområderne har absolut en fremtid. ●

Strynø – kulturhistorien lever

Formål: At formidle Det Sydfynske Øhavs dyreliv, natur- og kulturhistorie.

Hovedgreb: Opførelse af et naturformidlende feriecenter, som kan tilbyde et bredere spektrum af aktiviteter til nye målgrupper.

Projektperiode: 2006-2007

Organisation: Øhavets Smakkecenter med støtte fra EU-midler, Feriefonden og Friluftsrådet. Friluftsrådet giver løntilskud til centerets naturvejleder.

På Strynø førte lokale ildsjæles ønske om at bevare den lokale småbådskultur til etableringen af Øhavets Smakkecenter, som formidler Det Sydfynske Øhavs natur, dyreliv og kulturhistorie. Projektet samler lokale og besøgende om den traditionelle smakkekultur. Udover at tiltrække 4-5.000 turister om året er bygningen blevet et mødested for de lokale, hvor der opføres teaterforestillinger og holdes foredrag og fester.

Case

Hjerting Strandpromenade – kom tæt på kysten

Formål: Iscenesætte naturen og forbedre adgangen til stranden.

Hovedgreb: Etablering af strandpromenade og et strandmiljø, der indbyder til aktiviteter året rundt.

Projektperiode: 2006-2011

Organisation: Esbjerg Kommune var bygherre med støtte fra Lokale- og Anlægsfonden, Realdania m.fl.

I Hjerting ved Esbjerg iscenesatte man stranden med en 660 meter lang strandpromenade i træ og etableringen af et karakteristisk, nyskabende og overraskende strandmiljø. På strandpromenaden giver trapper, ramper, tribune og en udsigtsplatform adgang til stranden. Der er også blevet plads til et havbad, og følger man trædækket hele vejen, ender man ved det ny klubhus for Ho Bugt Sejlklub.

Case

Klitmøller – det kolde Hawaii

Formål: At fremhæve og udvikle de stedbundne naturværdier og kulturmiljøer for at styrke turisme og bosætning.

Hovedgreb: Klubhus for surfere og fugleobservatører, nyfortolket pakhuis i Krik, etablering af Foreningsvejen, en ny strandpromenade.

Projektperiode: 2009-2012

Organisation: Thisted Kommune og Realdania.

Klitmøller er efterhånden verdenskendt i surferkredse som "The Cold Hawaii". I projektet *Det gode liv ved kysten* søgte Thisted Kommune, med støtte fra Realdania, at udvikle det i forvejen spirende surfermiljø og fastholde det eksisterende fiskermiljø. Hovedgrebet var opførelsen af et surfer-klubhus, genanvendelse af et pakhuis til natur- og kulturformidling, en ny strandpromenade samt en omfattende borgerinddragelse. Projektet lykkedes: Fiskermiljøet er bevaret, indbyggertallet er steget, og det samme er turismen.

Vestervig – fra tomt til grønt

Formål: At vise hvordan nedrivning af tomme huse kan styrke landsbyens grønne aktiviteter.

Hovedgreb: Nedrivning af 12 forfaldne huse, fornyelse af torv, nye cykelstier.

Projektperiode: 2006-2011

Organisation: Vestervig Håndværker- og Borgerforening, Vestervig Byfornyelse ApS, Thisted Kommune og Realdania.

For få år siden var Vestervig præget af spøgelseshuse, forfald og fraflytning. En gruppe lokale ildsjæle tog fat og begyndte at opkøbe forfaldne huse og rive dem ned. Naturen skulle frem. Det har skabt nye, grønne åndehuller, åen er blevet synlig, og fra hovedgaden har man nu kig til parken, som er sat i stand af frivillige ildsjæle. Projektet er støttet af Realdania-kampagnen Mulighedernes Land.

Brug yderområdernes forskellighed forskelligt

Af Anne-Mette Hjalager

Professor og centerleder ved Center for Landdistriktsforskning, Syddansk Universitet. Forsker bl.a. i landdistrikter og regional udvikling, herunder planlægning, turisme og forskellige innovationsformer.

Danskerne forbinder yderområderne med naturskønne landskaber og muligheden for at finde fred og ro. Men yderområderne kan ikke betragtes under ét: De er mangfoldige, både hvad angår landskabernes karakter og den samfundsmæssige struktur. Derfor er det helt centralt at have blik for det enkelte steds unikke og forskelligartede kvaliteter, når nye udviklingstiltag sættes i værk. Yderområderne er forskellige, og kræver derfor en differentieret indsats.

Danskernes opbakning til yderområderne er stor. Herlighedsværdierne langs kysterne, i landskaberne og i bymiljøerne prises, og drømmen om at bruge og nyde kvaliteterne lever stadig i bedste velgående. Og danskernes begejstring er et klart signal til de lokale indbyggere, virksomheder og myndigheder om at værne om de eksisterende værdier og tilføre nye kvaliteter: Det, der sker i yderområderne, angår hele Danmark.

Går man tættere ind i geografien, rummer yderområderne en ganske bred vifte af forskellige karakteristika: Både fysisk og i forhold til økonomisk og befolkningsmæssig sammensætning og udvikling. Alle steder rummer kvaliteter, men kvaliteterne er ikke nødvendigvis de samme. Jeg vil i denne artikel argumentere for, at yderområdernes – eller landdistrikternes – forskellige stedbundne kvaliteter kalder på forskellige former for udviklingstiltag.

“

Herlighedsværdierne langs kysterne, i landskaberne og i bymiljøerne prises, og drømmen om at bruge og nyde kvaliteterne lever stadig i bedste velgående.”

“

Erhvervsmæssige aktiviteter omfordeles, og lige som i andre erhverv er der centraliserings- og globaliseringstendenser i landbruget.”

Forskellige typer af landdistrikter

Europæisk forskning i regional udvikling og arealanvendelse retter opmærksomheden mod de stærke økonomiske kræfter, som i disse år ændrer fundamentalt på landdistrikternes struktur. De større byers arbejdsmarkeder og servicetilbud trækker i landbefolkningen. Erhvervsmæssige aktiviteter omfordeles, og lige som i andre erhverv er der centraliserings- og globaliseringstendenser i landbruget. Jord er potentielt en knap ressource, og investeringer i landdistrikter er ikke bare nytteorienterede, men også spekulative.

Centraliseringen skubber arealkrævende aktiviteter væk fra de større byer samtidig med, at landdistrikterne andre steder bliver scenen for mangfoldige livsstilsaktiviteter. Landdistrikterne bliver overordnet set mere multifunktionelle, og om end der stadig er mange modsatrettede forhold, så nærmer landdistrikterne sig – inden for flere socio-økonomiske og livsstilsmæssige forhold – byerne. Selv om der er ganske store forskelle på landene i Europa, så er det kræfter, der også gør sig gældende i de danske landdistrikter og dermed også i de yderområder, som denne publikation sætter fokus på.

For at kunne planlægge indsatserne må vi derfor kende til landdistrikternes ændrede struktur og udvikling. Der er mange måder at forstå udviklingen på. Forskeren Simon Bell har sammen med flere andre forskere i artiklen “Migration and land use change in Europe” konstrueret et bud på en typologi af landdistrikternes karakteristika. Som for alle andre typologier gælder det naturligvis, at de er forenklede kategorier, og at mange landdistrikter ikke kan karakteriseres som fuldt ud identiske med alene én af disse typologier. Bells typologier er

dog i høj grad brugbare, idet de kan være med til at tydeliggøre yderområdernes forskelligartede kvaliteter og udfordringer.

Bell identificerer *ekstensiverede landdistrikter* som områder med en kraftig befolkningstilbagegang. Landbruget mekaniseres og omlægges til stordrift, ofte under ejerskab af større internationale landbrugskoncerner. For disse områder er det ligeledes typisk, at job ofte besættes med udenlandsk immigrantarbejdskraft. Landskaberne præges af monokultur, store marker og ensformige landskaber, hvor hegn, vandløb og naturelementer reguleres og underlægges produktionen. Bygningsmassen skrumper samlet set, men de enkelte bygninger bliver mere dominerende i landskabet. Over en lang årrække har denne udvikling fundet sted også i de danske landdistrikter, især i Midt- og Vestjylland.

Også i de områder, som Bell identificerer som *stabile landdistrikter* er der befolkningsstagnation, men landbrugets produktionsformer er relativt stabile. Afgrøder og dyrehold kan tilpasses markedsvilkårene, og landbruget har en stabil indtjening. Landskaberne er i det store hele uforandrede med traditionelle årstids- og sædskiftevariationer. Denne typologi ses også over det meste af landet, dog især i Østjylland, på Fyn og i Vestsjælland. Bedrifterne omdanner overflødige bygninger til andre formål, f.eks. mindre produktion, håndværk og turisme. Landsbyer og landbrugsbygninger bevares men skifter ofte præg.

Områder, som er yndede tilflytningssteder for pensionister, naturelskere og folk med fritidslandbrug, og som er destination for rural turisme, kalder Bell for *idylliske landdistrikter*. Idyller

findes ofte i tilknytning til kystområder, nationalparker og andre større sammenhængende naturområder, eksempelvis i Nordsjælland, på Djursland og Fyn, og i mindre grad på Bornholm, Sydhavsøerne og i Nordjylland. De nye indbyggere sætter præg på området ved at omdanne og modernisere huse og gårde, og de forandrer landskaberne i retning af haveidealer. Landbruget intensiveres som følge af afsætningsmuligheder for lokalt dyrkede produkter, herunder grønsags- og frugtproduktion, blomster m.v.

Grå landdistrikter karakteriserer de områder, som har en forstadsagtig udvikling, men ligger langt fra de større byer. Denne udvikling betyder etablering af erhvervsbyggerier, logistik-anlæg og detailhandelsenheder på tidligere landbrugsarealer. Jysks kæmpelager ved Uldum er et godt eksempel i en dansk sammenhæng. Grå landdistrikter kan også rumme lufthavne, golfbaner, forlystelsesparker og andre arealkrævende aktiviteter og tilknyttede boliger, transportanlæg og servicearealer; området med Djurs Sommerland og Lübker Golf Resort kan nævnes som eksempler.

Landdistrikter, hvor forstæderne rykker stadig længere ud på landet, betegnes som bynære landdistrikter. De tiltrækker grupper af borgere, som ønsker at bo i grønne omgivelser, men som samtidig er afhængige af jobmarkederne i byerne. De bynære landdistrikter udvikler sig til nye sovebyer med standardiseret parcelhusbebyggelse, og de mister efterhånden karakteren af landdistrikt, f.eks. i forhold til deres natur og erhvervs-mæssige struktur. Stevnstrup ved Randers, Egebjerg ved Horsens, Uhrhøj ved Vejle og Vester Nebel ved Kolding, alle beliggende langs den Jyske Båndby, er billeder på denne udvikling.

Sidst identificerer Bell *de forladte landdistrikter*, som er områder, de unge er flyttet væk fra for at søge arbejde i byerne. Kun den ældre del af befolkningen bliver tilbage. Landbrugs-ejendommene forfalder, og det er svært at sælge fast ejendom. Arealer efterlades ofte uopdyrkede, springer i skov og bliver til vildnis. Dyrkningsværdien falder, og invasive arter er i risiko for at overtage i en natur, som bliver mindre diversificeret og svær at genopdyrke. Mange områder plages af en hurtig befolkningsstilbagegang, som vi i Danmark kender det fra især Lolland-Falster og visse områder i Jylland, hvor bygninger står tomme og forfalder. Forladte landbrugsarealer findes dog kun pletvist i Danmark, f.eks. i form af områder med enge, hvor ejerne ikke sikrer afgræsning.

Attraktive landdistrikter er en knap ressource

Danskerne forbinder landdistrikterne med ro og fred og naturens kvaliteter. Mon ikke de for deres indre blik mest ser det stabile eller idylliske landdistrikt? Afvekslende, bølgende skov- og marklandskaber? Kystområder, der er tilgængelige for fritidsaktiviteter? Vidder og landskabeligt særpræg? Bymæs-

sig bebyggelse, som på samme tid underlægger sig og spiller sammen med omgivelserne? Historiske ejendomme højtideligt tilbagetrukket bag lange allébeplantninger? Spændende variation i flora og fauna? Undersøgelsen i denne publikation peger i den retning.

Landdistrikter af den type, som danskerne finder mest attraktive, er imidlertid en meget knap ressource. Som i resten af Europa er områderne samtidig under pres. Bell lader også forstå, at den igangværende udvikling med flere forladte, ekstensiverede og grå områder har store konsekvenser for befolkningens langsigtede livskvalitet samt for miljø og klima. Den tankevækkende typologi af landdistrikterne sammenholdt med danskernes syn på yderområdernes kvaliteter giver bolden op til en nytænkning af udviklingen af landdistrikterne og deres forskellige stedbundne potentialer.

Differentieret indsats skaber steder, der tæller

Der er brug for at tage stilling til, hvilke udviklingstiltag, der skal til, hvor. Forladte landdistrikter er der ikke så mange af i Danmark, men der ligger ikke desto mindre et stort potentiale i en forbedret vedligeholdelse af strandenge, overdrev og hedearealer. Store, moderne landbrugsbygninger i de ekstensiverede landskaber kan godt være smukke og velplacerede, men vi mangler eksempler på spektakulære siloer, svinestalde og maskinhuse. Og omtanken i de grå landdistrikter kan styrkes gennem kombinationer med strategisk skovrejsning, naturgenopretning og miljøtilpassede anlæg, som tager brodden af den anmassende ikonarkitektur og mængderne af beton, asfalt, glas og skilteskove. Danmarks tidligere – og i udlandet så berømmede – politik om 'smukke motorveje' bør genoplives og udvides til indfaldsveje og mindre veje.

De bynære ekspansioner kan få et landdistriktsdesign, som mimer landskabelige kvaliteter og dermed giver et reelt alternativ til de landsbyhungrende byboere, der længes efter gadekæret eller skovbrynet. Her er brug for helt nye former for lokalplanlægning med en større variation i grundstørrelser og -former og med en styrket stillingtagen til samspillet mellem landskabs-træk og bebyggelse. Landskabsformning med levende hegn, lunde og plantager kan tilføre nye kvaliteter i områder, der måske er fattige på attraktioner.

Og ikke mindst bør man vogte over de idylliske og kystnære områder med beskyttende indsatser, så kysterne bliver ved at være en ressource for flertallet og ikke mindretallet. Der er brug for at gøre bevarende lokalplaner til et meget mere aktivt instrument, og i den sammenhæng sikre en bedre inddragelse og motivering af lokalbefolkning og grundejere omkring visioner og handlinger.

Vi skal have flere steder, der tæller. Også i områder, som endnu ikke tæller i befolkningens bevidsthed. ●

DANSKERNES HOLDNINGER

TIL YDEROMRÅDERNE

Hvad bruger danskerne yderområderne til, hvilke kvaliteter ser de i yderområderne, og hvordan adskiller danskerne sig fra hinanden, når det gælder tilknytningen til yderområderne?

I dette afsnit præsenteres en række generelle resultater fra undersøgelsen af danskernes holdninger til yderområderne. Herefter beskrives seks segmenter – beboerne, tilflytterne, ferieboligejerne, drømmerne, fraflytterne og dem uden tilknytning. De seks segmenter giver et mere nuanceret billede af danskernes holdninger og tilknytningsforhold til yderområderne.

HVAD BRUGER DANSKERNE

YDEROMRÅDERNE TIL?

Danskerne besøger venner og familie i yderområderne

58 %

af dem uden tilknytning, som ellers er defineret ved at have lav eller ingen tilknytning til yderområderne, har inden for de sidste 12 måneder besøgt venner eller familie i et yderområde.

29 %

af samtlige danskerne besøger dagligt, ugentligt eller månedligt venner eller familie i et yderområde.

73 %

af danskerne besøger mindst en gang om året venner eller familie i et yderområde.

Danskerne holder ferie og tager på udflugter i yderområderne

64 %

af danskerne har inden for de sidste 12 måneder været på ferie i et yderområde.

72 %

af danskerne har haft minimum én udflugt til kysten i et yderområde de seneste 12 måneder.

68 %

af danskerne har været på udflugt i et naturskønt område i et yderområde inden for de seneste 12 måneder. Heraf har hele 54 % af dem uden tilknytning inden for de sidste 12 måneder været på udflugt i et naturområde i yderområderne.

33 %

af danskerne har inden for det sidste år deltaget i naturbaserede fritidsaktiviteter af forskellig art i et yderområde. En fjerdedel har desuden deltaget i decideret friluftssport.

Danskerne bruger yderområdernes kulturtilbud og køber lokale produkter

55 %

af danskerne har været på udflugt til historiske seværdigheder i et yderområde inden for det sidste år.

35 %

af danskerne har til sammenligning deltaget i andre former for kunst- og kulturaktiviteter i et yderområde inden for det sidste år, og 26 % har deltaget i større events som f.eks. koncerter eller festivaler.

42 %

af danskerne har inden for de sidste 12 måneder købt lokale produkter i et yderområde.

Hvilke kvaliteter ser danskerne i yderområderne?

Ro og stilhed i naturskønne omgivelser

En kvalitet ved yderområderne, som hele 79 % af danskerne peger på, er den ro og stilhed, der findes her. Dertil mener 87 % af danskerne, at naturskønne kyster er en kvalitet ved de danske yderområder, og 82 % af danskerne mener, at andre naturskønne områder (f.eks. skov og hede) er en kvalitet ved de danske yderområder. Endelig fremhæver 71 % af danskerne et særegent plante- og dyreliv som en kvalitet.

Bygningsarven

Danskerne er enige om, at bygningsarven, nærmere bestemt de mange historiske bygninger og unikke bymiljøer, udgør en kvalitet i yderområderne. 54 % af danskerne mener, at historiske bygninger er en kvalitet ved de danske yderområder, og 56 % mener det samme om de unikke bymiljøer. Til sammenligning mener kun 14 % af danskerne, at yderområderne byder på spændende kunst- og kulturaktiviteter.

Det lokale liv

Nogle af de kvaliteter, som danskerne fremhæver ved yderområderne, handler om det særlige lokale liv, der findes her. Lokale sammenslutninger (i form af foreninger m.v.) og i det hele taget et stærkt lokalt fællesskab beboerne imellem er med til at skabe dette særlige lokale liv.

55 % af danskerne mener, at lokale sammenslutninger er en kvalitet ved yderområderne. Og 66 % af danskerne mener dertil, at stærkt lokalt fællesskab er en kvalitet ved yderområderne. 65 % af danskerne mener desuden, at stærk lokal identitet er en kvalitet ved yderområderne.

Stærkt lokalt fællesskab

Stærk lokal identitet

Ro og stilhed

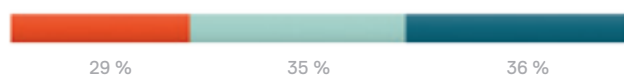
Tryghed

Masser af lokalt liv

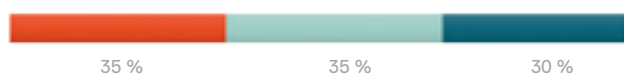

Menneskelig rummelighed, åbenhed og fordomsfrihed

Plads til individualister

Lokale sammenslutninger

God lokal offentlig service

Spændende kunst- og kulturaktiviteter

Særlige lokale produkter

Historiske bygninger

Unikke bymiljøer

Naturskønne kyster, strande og hav

Særegent plante- og dyreliv

Andre naturskønne områder

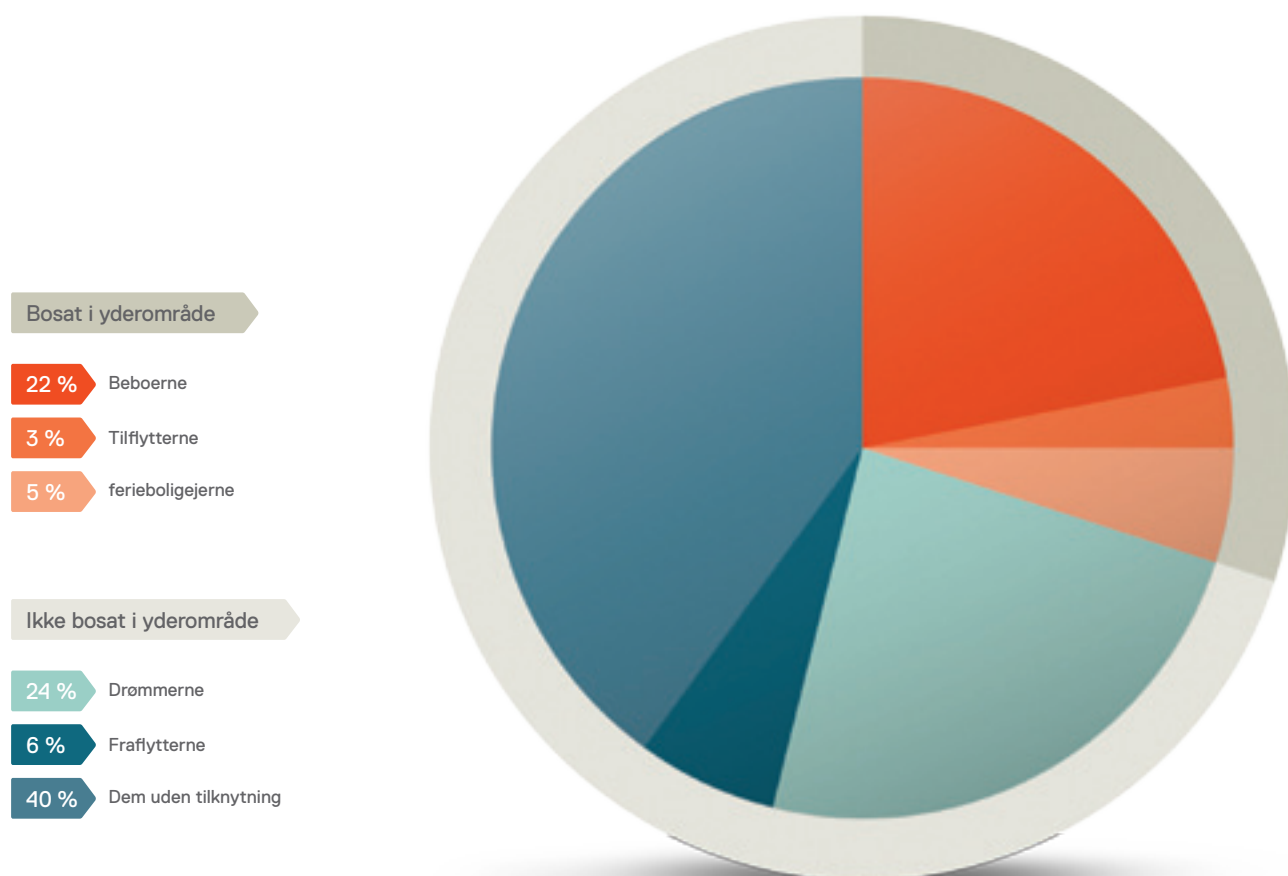

Danskerne har vurderet, hvordan 16 forskellige kvaliteter passer med deres opfattelse af yderområderne:

Seks segmenter med forskellige grad af tilknytning til yderområderne?

Med udgangspunkt i danskernes forskellige syn på yderområderne udpeger analysen seks typer af danskere, som hver især repræsenterer en særlig holdning til og brug af yderområderne. De seks segmenter er beboerne, tilflytterne, ferieboligejerne, drømmerne, fraflytterne og dem uden tilknytning.

Beboerne

22 % af danskerne

Danskere i dette segment er dem, der har fast bopæl i et yderområde.

Beboerne er særligt karakteriseret ved:

- ♦ at være ældre end gennemsnittet for resten af befolkningen, således er 44 % af beboerne i yderområderne mellem 50-65 år, mens kun 34 % af den samlede befolkning er i denne aldersgruppe.
- ♦ i højere grad at være gift end resten af befolkningen, således er 61 % af beboerne i yderområderne gift, mens det samme kun er tilfældet for 49 % af den samlede befolkning.
- ♦ at lægge særligt vægt på tryghed som en kvalitet i yderområderne, således mener 67 % af beboerne, at tryghed er en kvalitet, der passer godt på yderområderne.
- ♦ at bruge naturen mere aktivt til fritid og sport end resten af befolkningen, således bruger 49 % af beboerne naturen mindst én gang om året til fritidsaktiviteter og 42 % bruger naturen til friluftssport mindst én gang årligt.
- ♦ at være forbrugere af kunst, kultur og events i yderområderne. Hele 58 % af beboerne deltager i kunst- og kulturaktiviteter mindst én gang om året, og 47 % har været til en større event inden for det sidste år.
- ♦ at god lokal offentlig service står øverst på listen over ting, som 62 % af beboerne mener, der skal investeres i for at gøre det mere attraktivt at bo i yderområderne. Næst på listen med 38 % står investering i lokale iværksættere.

Tilflytterne

3 % af danskerne

Danskere i dette segment er dem, som er flyttet til et yderområde inden for de sidste fem år. Tilflytterne kan være flyttet til fra alle områder af landet – yderområder såvel som ikke-yderområder.

Tilflytterne er særligt karakteriseret ved:

- ♦ at være yngre end gennemsnittet for resten af befolkningen, således er hele 56 % af tilflytterne til yderområderne mellem 18-34 år, mens kun 31 % af den samlede befolkning er i denne aldersgruppe.
- ♦ at have en højere uddannelse end gennemsnittet for den samlede befolkning, således har 35 % af tilflytterne en længere videregående uddannelse sammenlignet med 26 % i gennemsnit for den samlede befolkning.
- ♦ at lægge særligt vægt på tryghed som en kvalitet i yderområderne, således mener 62 % af tilflytterne, at tryghed er en kvalitet, der passer godt på yderområderne.

- ♦ at være mere positivt stemt over for kvaliteten af den offentlige service end de øvrige segmenter. Kun 29 % af tilflytterne mener, at der er dårlig offentlig service i yderområderne mod 52 % af den samlede befolkning.
- ♦ at bruge naturen mere end de øvrige segmenter til både fritidsaktiviteter (48 % laver fritidsaktiviteter mindst én gang årligt), udflugter til kysterne (89 % besøger kyster mindst én gang årligt), tager på udflugter i naturen (84 % tager på udflugt i naturen mindst én gang årligt).
- ♦ at være forbrugere af kunst, kultur og events i yderområderne. Hele 55 % af tilflytterne deltager i kunst- og kulturaktiviteter mindst én gang om året, og 45 % har været til en større event indenfor det sidste år.
- ♦ at ro og stilhed (37 %) vejer tungere end økonomisk råderum (26 %), når beslutningen om tilflytning skal træffes.
- ♦ at især være blevet positivt overrasket over yderområdernes rige lokale liv.

Ferieboligejerne

5 % af danskerne

Danskerne i dette segment er dem, som ejer en feriebolig i et yderområde.

Ferieboligejerne er særligt karakteriseret ved:

- ♦ at være ældre end gennemsnittet for resten af befolkningen, således er hele 51 % af ferieboligejerne i yderområderne mellem 50-65 år, mens kun 34 % af den samlede befolkning er i denne aldersgruppe.
- ♦ at have en højere uddannelse end gennemsnittet for den samlede befolkning, således har 37 % af ferieboligejerne en længere videregående uddannelse sammenlignet med 26 % i gennemsnit for den samlede befolkning.
- ♦ at være mere på ferie i yderområderne end den samlede danske befolkning, således har hele 94 % af ferieboligejerne holdt ferie i et yderområde inden for de sidste år sammenlignet med kun 64 % af den samlede befolkning.
- ♦ at besøge historiske seværdigheder mere end de øvrige segmenter, således har 71 % af ferieboligejerne været på udflugt til en historisk seværdighed inden for det sidste år sammenlignet med 55 % af den samlede befolkning.
- ♦ at prioritere investeringer i bedre markedsføring af nuværende attraktioner og herligheder i yderområderne højest ud af de samlede givne muligheder for investering – og også højere end den samlede danske befolkning. Således vil 45 % af ferieboligejerne prioritere investeringer i bedre markedsføring af nuværende attraktioner sammenlignet med 37 % af den samlede befolkning.

Drømmerne

24 % af danskerne

Danskere i dette segment er dem, som overvejer eller tidligere har overvejet at flytte til (63 %) og/eller købe feriebolig (60 %) i et yderområde.

Drømmerne er særligt karakteriseret ved:

- ♦ at 58 % af drømmerne er mænd.
- ♦ at hele 63 % af drømmerne lægger vægt på historiske bygninger som en kvalitet ved yderområderne mod 54 % i gennemsnit for den samlede befolkning.
- ♦ at 77 % af drømmerne har besøgt venner eller familie i et yderområde mindst én gang inden for det sidste år.
- ♦ at være det segment, der oftest holder ferie i et yderområde. Hele 54 % af drømmerne holder ferie 1-2 gange om året i et yderområde. Og 62 % af drømmerne besøger historiske seværdigheder i et yderområde mindst én gang om året, ligesom 66 % har været på restaurantbesøg i et yderområde inden for det sidste år.
- ♦ at ro og stilhed og naturskønne kyster er de kvaliteter, som drømmeren tillægger størst værdi i forhold til at skulle flytte til et yderområde. Disse er begge vigtigere end økonomisk råderum.
- ♦ at livsforløbet er tæt forbundet med, hvornår drømmeren vil flytte til et yderområde. De fleste drømmere (36 %) drømmer om at flytte til et yderområde, når de bliver ældre.

Fraflytterne

6 % af danskerne

Danskere i dette segment er dem, som er opvokset i et yderområde eller har boet der i mere end to år inden fraflytning. Halvdelen af fraflytterne er opvokset i et yderområde.

Fraflytterne er særligt karakteriseret ved:

- ♦ at være yngre end gennemsnittet for resten af befolkningen, således er 42 % af fraflytterne mellem 18-34 år, mens kun 31 % af den samlede befolkning er i denne aldersgruppe.
- ♦ at have et mere negativt syn på fællesskab og lokalt liv i yderområderne end de øvrige segmenter. 11 % af fraflytterne mener ikke, at der er et stærkt lokalt fællesskab i yderområderne, og hele 31 % mener ikke, at der er masser af lokalt liv.
- ♦ at 50 % af fraflytterne mener, at der ikke er særlig rummelighed og åbenhed i yderområderne, og 41 % mener, at der ikke er plads til individualister.
- ♦ i mindre grad at bruge yderområdernes natur til fritid og sport.

- ♦ at større afstand til arbejdet typisk afholder fraflytteren fra at flytte tilbage.
- ♦ at 78 % af fraflytterne mener, at yderområderne i større eller mindre grad har særlige kvaliteter og udviklingsmuligheder, som der bør investeres i.

Dem uden tilknytning

40 % af danskerne

Danskere i dette segment er dem, som aldrig har boet, arbejdet eller haft feriebolig i et yderområde, og som heller ikke overvejer det.

Dem uden tilknytning er særligt karakteriseret ved:

- ♦ at have en mindre stærk tilknytning til yderområderne. Kun 14 % har en gang imellem arbejde i et yderområde, og hele 42 % af dem uden tilknytning besøger ikke venner og familie i yderområderne.
- ♦ i en vis grad at bruge naturen, kysterne og historiske seværdigheder som udflugtsmål. 59 % af dem uden tilknytning har været på udflugt til kyster i et yderområde mindst én gang det sidste år, 54 % har været på udflugt til andre naturskønne områder, og 43 % har besøgt historiske seværdigheder.
- ♦ at 25 % af dem uden tilknytning, på trods af deres mindre tilknytning til yderområderne, har købt lokale produkter fra yderområder inden for det sidste år.
- ♦ at 81 % af dem uden tilknytning mener, at yderområderne i større eller mindre grad har særlige kvaliteter og udviklingsmuligheder, som der bør investeres i.

1

Kysterne

Hav, strand og klitter så langt øjet rækker. Danmark er ét af de lande i Europa, der har mest kyst pr. indbygger, og vi har bevaret store strækninger af varieret, uforstyrret kystlandskab. Kysten er yderområdernes allerstørste aktiv og potentiale, mener danskerne.

Danskerne mener:

“Naturskønne kyster, strande og hav er en kvalitet ved de danske yderområder”

4,22 m

kyst pr. indbygger i
yderområdekommuner*

0,79 m

kyst pr. indbygger i
ikke-yderområdekommuner*

Kysten er unik for yderområderne

87 % af danskerne er enige om, at naturskønne kyster, strande og hav er yderområdernes væsentligste kvalitet. Til sammenligning mener godt halvdelen af danskerne, at tryghed er en vigtig kvalitet, og kun 14 % forbinder yderområderne med spændende kunst- og kulturaktiviteter.

Danmark er ét af de europæiske lande, der har allermest kyst pr. indbygger, og den største andel af den danske kyststrækning findes i yderområderne. Her er fem gange så meget kyststrækning pr. indbygger i forhold til resten af landet.

Kystens kvaliteter spiller en rolle for bosætning

Nærheden til kysten spiller en vigtig rolle, når danskerne beslutter sig for at flytte til et yderområde; næsten hver fjerde tilflytter har været stærkt motiveret af netop denne kvalitet, og kystens kvaliteter er dermed blandt de fem mest hyppige bosætningsmotiver, når vi vælger at flytte til et yderområde.

Selvom langt de fleste danskere er enige om, at kysten er en kvalitet, formår den stadig at overraske positivt. Undersøgelsen viser, at hele 23 % af tilflytterne er blevet positivt overraskede over, hvilken naturskøn herlighedsværdi kysten udgør i netop det yderområde, hvor de har bosat sig – og det til trods for, at kysten hos 24 % af tilflytterne allerede før flytning var en stærkt motiverende faktor for at flytte.

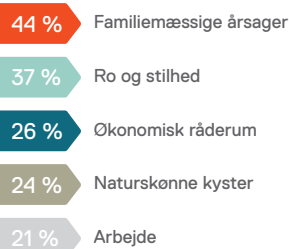
Mere end hver tredje dansker mener desuden, at fremtidige investeringer bør bruges på bedre markedsføring af de herlighedsværdier, som allerede eksisterer i yderområderne – f.eks. kysten.

“Naturskønne kyster, strande og hav er en kvalitet ved de danske yderområder”

Danskerne mener:

Årsager til, at tilflytterne valgte at flytte til et yderområde (top fem ud af 18 mulige årsager):

Danskerne vil holde ferie ved kysten

Når danskerne skal planlægge ferie og udflugter i Danmark, er en ferie ved kysten mere attraktiv end en ferie i en af de større danske byer. Danskerne er desuden villige til at køre en time længere og betale 500 kr. mere pr. person for at komme til at holde ferie ved en kyst i et yderområde i stedet for en større dansk by.

Kysterne er hele Danmarks feriedestination. Hver fjerde dansker har været på udflugt til yderområdernes kyst, strand og hav tre-seks gange inden for det seneste år. Danskerne besøger altså jævnligt yderområdernes kyster – selv de, der ikke bor i et yderområde, tager en tur til kysten mindst én gang om året.

84 %

af danskerne foretrækker en ferie ved en af yderområdernes kystbyer frem for i en større dansk by uden kyst.

81 %

af danskerne vil gerne føje en time til transporttiden for at tilbringe weekenden ved kysten i et yderområde.

40 %

af danskerne vil gerne føje en time til transporttiden og betale 500 kr. mere pr. person for et weekendophold, hvis hotellet ligger ved kysten i et yderområde.

Kysternes kvaliteter skal styrkes

Langt de fleste danske turismeprodukter ligger allerede nær kysterne. Ud af samtlige turismeprodukter i Danmark – fra restauranter, hoteller og ferieboliger til attraktioner og iskiosker m.m. – befinder mere end 90 % sig inden for tre kilometer fra kysten.

Selvom kysten vurderes at være én af Danmarks største attraktioner på linje med Legoland og Tivoli, så er der behov for yderligere at styrke fortællingen om de mange oplevelser, som de danske kyster har at byde på. Undersøgelsens resultater peger på, at der ligger et uudnyttet potentiale i at aktivere og i langt højere grad formidle det unikke og stedbundne potentiale, som de mange forskellige natur- og kulturmæssige kystlandskaber udgør.

Danskerne mener, at bedre beskyttelse og fremme af naturen og miljøet – herunder f.eks. kyster og strande – skal prioriteres, hvis der skal investeres i yderområderne. Danskerne peger også på, at fornyelse og forskønnelse af udvalgte kystbyer og havne bør prioriteres. Og spørger man ferieboligejerne, så mener de, at investeringer i netop kystmiljøet vil gøre det mere attraktivt at besøge yderområderne.

Den store investeringslyst viser, at danskerne ikke kun ser en kvalitet i kysterne som de er, men også ser et yderligere potentiale i yderområdernes kystlandskab. Kysten er yderområdernes største enkeltstående naturmæssige potentiale, og der ligger en mulighed i at skabe naturformidlende oplevelser i de kystnære områder, styrke forbindelserne mellem kyst og by samt bygge videre på eksisterende kvaliteter i kysternes kulturmiljø.

53 %

af ferieboligejerne mener, at investeringer i netop kystmiljøet vil gøre det mere attraktivt at besøge yderområderne.

37 %

af danskerne siger, at bedre beskyttelse og fremme af naturen og miljøet (herunder f.eks. kyster og strande) skal prioriteres, hvis der skal investeres i yderområderne.

Top fem over de investeringsområder, som ferieboligejerne udpeger i forhold til at gøre det mere attraktivt at besøge yderområderne:

53 %

Kyster, strande og hav

36 %

Spændende lokale kunst- og kulturaktiviteter

33 %

Særlige lokale produkter

30 %

Unikke bymiljøer

23 %

Historiske bygninger

Kysternes kulturhistoriske potentialer

Af Thomas Højrup

Professor i Europæisk Etnologi, Københavns Universitet og formand for Han Herred Havbåde. Forsker bl.a. i kulturarv, kysternes lokalsamfund og bæredygtig brug af havets kystnære ressourcer.

Mager agerjord og strandlodder, fiskerlejernes kulturmiljøer, det frie liv, det sunde og fælles hav, barndomsminder om sol og strand. Et årtusindes maritime kulturudvikling og tradition har givet kysten sin unikke karakter, men autenticiteten er også i fare for at forsvinde mellem hænderne på os. Det er denne generations ansvar at sikre en kvalitetsbevidst udvikling af yderområdernes kyster med blik for de unikke natur- og kulturmiljøers sårbarhed.

At kysternes værdier er både unikke og sårbare er noget, vi ofte først tænker på, når de pludselig trues eller forsvinder. For intet andet dansk kulturlandskab stiller så vidtstrakte ressourcer til fri afbenyttelse som kystlandet og kystvandet. Kysterne rummer en guldgrube af potentialer, som vi må tage varsomt vare på, for kun ved en bæredygtig og indsigtsfuld brug kan vi fremtidssikre deres anvendelse. Vi må kende kysternes baggrund for – på en klog og erfaren måde – at kunne sikre grundlaget for deres beståen i vor tids brydning mellem kollektiv merværdi og individuel profit.

Kysten og de frie muligheder

De danske kysters stedbundne potentialer adskiller sig fra indlandets ved en forhistorie, der i et årtusinde forankrede kystens ressourcer i den centraliserede kongemagt og uden for adelens indflydelsessfære. Den tidlige vikingetids landsbyer var trukket ind i land for at kunne beskytte sig imod røveriske overfald fra søsiden. Men fra Knud den Hellige og frem gjorde

“

Et årtusindes maritime kulturudvikling og tradition har givet kysten sit nærvær og sin unikke karakter.”

“

Enhver ældre maritim bygning gemmer på en kommerciel mulighed, som enten kan udnyttes eller ødelægges.”

den stadig mere centraliserede kongemagt brug af den søvante kystbefolkning til at bemane krigsflåden mod, at kongerne ydede kystlandet beskyttelse og krævede suverænitæt over farvandene.

Ved at give kystens folk ret til frit fiskeri og sejlads kunne kongemagten samtidig sikre sig et stedbundet potentiale af folk langs rigets kyster, der havde søfolknes kompetencer og lod sig udskrive som flådemandskab. Kongernes behov for at holde kysterne befolkede – og kystbefolkningens behov for at gøre fri og beskyttet brug af farvandene – skabte de rettigheder, der gjorde kystlandet til et sted med helt særlige potentialer.

Da indlandets mark og jord i middelalderen blev gjort til grundlag for adelens livsform som rigets krigerklasse, kunne man kun blive bonde ved at fæste en gård og betale afgift til det herskab, der havde sat sig på retten til det stedlige overskud af produktionen. Denne afgiftspligt blev efter landboreformerne omsat til bøndernes ejendomsret over jorden. Land og vand blev ressourcer af vidt forskellig karakter og værdi for folk.

De sidste 200 års befolkningsforøgelse skar den principielle forskel på de stedbundne potentialer ud i pap: Mens kun ét af bondens børn kunne overtage fødegården, så var det for de andre både muligt og billigt at få en sandlod ved kysten og

starte fiskeri eller skudefart. Derved blev landets kystegne beriget med en perlekæde af fiskerlejer og skudehandelspladser, hvor folk ikke kun trak til på bestemte årstider, men slog sig ned for at gøre brug af de åbne muligheder for frit fiskeri og fragtsejlads.

Sandlodder uden stor værdi for bonden, fisk af stor ernæringsværdi for bønder og byfolk og endelig de ideelle muligheder for at transportere varer til markederne af søvejen var de frie muligheder, som blev taget i brug af initiativrige kystboere. De udnyttede potentialet i kysternes organisatoriske tradition for at gå sammen i partsfiskeri og partsrederier: Selvom midlerne var små, kunne man ved at slå sig sammen i et fiskerlag eller partsrederi gøre sig uafhængig af andre og få kræfter til at fravriste havet sine rigdomme.

Og potentialet blev forøget ved, at partsfiskerne og -skipperne kunne spare op og bestille en større båd, hvilket gav mulighed for, at andre kunne specialisere sig i at bygge både, smede beslag, sy sejl, slå reb – og alle de andre håndværk, som blomstrede op langs kysten. I begyndelsen af 1900-årene begyndte smedene at bygge deres egne små glødehovedmotorer, og inden længe snurrede små maskinfabrikker i fiskerlejerne. De forsynede de stadig større kuttere med en maskinkraft, som gjorde partsfiskerne i stand til at tage konkurrencen op med det gamle storfiskeri fra engelske og tyske havne på det åbne hav.

“ Malerier af mennesker og miljøer dannede sammen med skildringer af fiskerliv og redningsfolk en attraktionsværdi, som tiltrak stadig bredere grupper af især byernes befolkning til kysterne, hvor man begyndte at holde ferie i sommertiden.”

Kysterne opdaget

Mens bønderne indadtil erobrede, hvad udadtil tabtes, så bemægtigede kysternes selverhvervende befolkning sig de rige ressourcer, som fra havet kunne tilflyde de danske kystegne i stedet for at blive sejlet bort. Der blev bygget havne og indrettet landingspladser med spil til at trække bådene ud og ind fra havet. Og hver generation byggede sine karakteristiske huse, som dannede rammen om familiernes hjem og basis for en kystkultur og kystbebyggelse, der skilte sig ud fra både livet og de fysiske rammer i de større byer og indlandet.

Da kunstnerne i 1800-årene søgte både inspirationen og nationens rødder i den stedlige natur og almuens kultur, blev kystsamfundet opdaget som særligt tema med et stort potentiale for borgerskabets refleksion over egne og andres opfattelser af det gode liv. På kysten kunne man opleve en djærv selvstændighed, kollegialitet og stolthed over at tumle med havets kræfter og udvikle sit frie erhverv, der blev oplevet som en kulturel kontrast til storbyens bundne borgerlighed og arbejderklasse. Malerier af mennesker og miljøer dannede sammen med skildringer af fiskerliv og redningsfolk en attraktionsværdi, som tiltrak stadig bredere grupper af især byernes befolkning til kysterne, hvor man begyndte at holde ferie i sommertiden.

For kystens folk blev feriegæsterne et nyt potentiale til indkomst. Familien kunne leje sit hus eller udhus ud til byboere, der betragtede det som interessant at komme tæt på fiskerlivet og sundt selv at dyrke badelivet, som af lægerne begyndte at blive betragtet som godt for krop og helbred. I Danmark blev kysten derfor identificeret med ferien for stadig større grupper. Arbejderne begyndte at tage derud i 1920'erne, og med ferieloven blev det fra 1930'erne et fællestræk for byfolk, at ferien er noget, man meget gerne tilbringer ved én af de danske kyster. Samtidig med feriegæsterne begyndte sejlerne også at gæste de små havne, og med glasfiberbådens introduktion blev sejlerfolket en stor befolkningsgruppe. De har fået bygget marinaer med plads til mange flere lystbåde, end der i dag er tilbage af fiskerbåde. Intet under, at kysten i dag er ferietidens guld. Et locus for livskvalitet.

Kystens autenticitet er dens potentiale

Den unikke kombination af mager agerjord og strandlodder, af fiskerlejerens kulturmiljøer, af det frie liv, af det sunde og fælles hav, af barndomsminder om sol og strand fra ferierne i familiens sommerhus eller lystbåd giver kysten sine helt særlige

stedbundne potentialer til fortsat at udgøre en attraktionsværdi. Et årtusindes maritime kulturudvikling og tradition har givet kysten sit nærvær og sin unikke karakter, hvis autenticitet imidlertid også risikerer at blive det, der glimrer ved sit fravær. Kystens livskvaliteter og kulturværdier er prekære og fyldte af modsigelser. Vi risikerer, at al fri fangstret ender som nogle få investorers private ejendomsret, at der spekuleres i enhver sandlods potentiale for turistindustri og enhver hyggelig havn bliver til en stor marina. At duftene og lugtene går tabt. Enhver ældre maritim bygning gemmer på en kommerciel mulighed, som enten kan udnyttes eller ødelægges. Derfor er der også potentialer, som det er nødvendigt at tage vare på, hvis de ikke skal gå til grunde eller blive kommercialiseret på måder, så de mister deres særlige værdi.

Fiskerlejerne er her endnu, og der kan gøres meget for at sikre deres fremtid som aktive kystsamfund. De har også efterladt en bygningsarv fra to hundrede års dynamiske kysterhverv, som rummer et rigt potentiale for lokale og for gæster, for familier og for foreninger, der vil videreføre huse, skibe og anlæg på måder, der tager vare på værdierne og gør dem til brugbare ressourcer for kystens fremtid.

I mange småhavne rummer den gamle bedding, bådebyggeriet, bundgarnshuset, smedjen, vådbinderiet, redningsstationen, spilhuset, sildebåden, toldbygningen, lodshuset, maskinfabrikken, snurrevodskutteren, sømandshjemmet, strandhotellet og mange andre anlæg i dag et potentiale, som rigtigt udnyttet og klogt bakket op af myndigheder, fonde og foreninger kan videreføres fra de tidligere erhvervsdrivende og genanvendes i tråd med deres oprindelige funktion, så stedets materielle værdier, kompetencer, livsformer og identitet sikres. Og i videre perspektiv gælder det samme for stenrevets fiskerige habitat i farvandet uden for kysten, kalkbruddet, hvori der kan saves limsten, fiskerlejens tradition for partsorganisering, bondeskoven, hvor der kan skæres rusepæle, eller ålegræsset til tangtagene, for blot at nævne nogle få stedbundne ressourcer, som kan forsvinde mellem hænderne på os.

Det er vor generations ansvar, at det fælles og det særlige ved stedet bliver udviklet i stedet for at blive afviklet og erstattet af ting, der lige så godt kunne finde sted – og tjenes penge på – alle mulige andre steder og derfor ikke længere rummer og realiserer kystlokalitetens stedbundne potentiale. ●

Dyreborg Havn - levende kystkultur

Formål: Bevare og udvikle det historiske fiskeri- og kystkulturmiljø i Dyreborg Havn.

Hovedgreb: Renovering af Dyreborg Havn, bevarende lokalplan for området samt etablering af nye funktioner på havnen.

Projektperiode: 2009 –

Organisation: Foreningen Dyreborg Havn med støtte fra Fiskeri LAG Fyn, LAG Faaborg-Midtfyn.

I 2009 igangsatte en gruppe borgere en gennemgribende renovering af den lille, idylliske, men også nedslidte havn. Projektet omfattede bl.a. en ny jollehavn, omdannelse af et fiskerskur til 'opholdsstue' for de mange sejlene sommergæster samt en ny købmandsbutik. Den sydfynske kystby fremstår i dag som et vellykket eksempel på en kystby, hvor havnens faciliteter, dens særlige karakter og arkitektoniske udtryk er bevaret igennem omdannelse – til glæde for lystfiskeri, turisme og andre rekreative aktiviteter forbundet med kyst og hav.

Case

Vestled – oplevelsesrum i klitterne

Formål: Skabe en overgangszone mellem by og vand og markere Hvide Sandes placering i landskabet.

Hovedgreb: Et kunstværk udført i bronze og røde teglsten, der strækker sig fra byen og rundt langs klitterne.

Projektperiode: 2004-2006

Organisation/Aktører: Kunstner Marianne Hesselbjerg, arkitekt Carsten Juhl Christiansen og landskabsarkitekt Torben Schønher i samarbejde med Statens Kunstfond og daværende Holmsland Kommune (i dag Ringkøbing-Skjern Kommune).

Hvide Sande har fortsat en aktiv fiskerihavn, men stranden og turismen spiller en stadig mere betydningsfuld rolle for byen. I forbindelse med byens 75 års jubilæum har man derfor anlagt et minimalistisk kunstværk, der både fungerer som en ny adgangsport til Vesterhavet, markerer byens udvikling fra fiskeriby til turistby og giver den besøgende en smuk oplevelse: den 28 meter lange bronzeskulptur opvarmes af solens stråler og indbyder til, at man sætter sig ned og nyder udsigten.

Vang Pier – nyt liv i granitbruddet

Formål: Mulighed for at opleve granitbruddet og klippekysten. Formidling af industrihistorien.

Hovedgreb: Omdannelse af granitbrud, sænkning af dækmole, støbning af sti i beton, etablering af strand, omdannelse af lastekaj til udsigtspost, at give mulighed for kajakker til at passere brofæstet.

Projektperiode: 2010-2011

Organisation: Primære samarbejdspartnere er Bornholms Regionskommune, NCC Roads og Realdania. Derudover samarbejde med repræsentanter fra Vang Havn samt Vang beboer og grundejerforening.

På den bornholmske vestkyst, ved Ringe Bakker, finder man Vang Granitbrud og Vang Pier. Granitbruddet omdannes til ny friluftdestination for både lokale og turister. Pieren er blevet forstærket og profilen sænket, så man kan se den ubrudte horisont fra kysten. Projektet udnytter de dramatiske omgivelser, som den tidligere brydning og udskibning af granit har skabt, og er et eksempel på, hvordan et tidligere industrilandskab kan revitaliseres til nye formål.

Naturen

Smukke, udstrakte landskaber, særlige naturoplevelser, ro og stilhed. Det er nogle af de kvaliteter, som danskerne forbinder med yderområderne. Naturen gemmer på mange kvaliteter og muligheder for oplevelser, som blot mangler at blive gjort synlige og tilgængelige.

Danskerne mener:

“Naturskønne områder er en kvalitet ved yderområderne”

82 %

Passer godt

15 %

Passer hverken godt eller dårligt

3 %

Passer dårligt

Naturen er rig på ro og stilhed

Undersøgelsen viser, at danskerne sætter stor pris på yderområdernes natur. Fire ud af fem danskere fremhæver natur-skønne områder som en væsentlig kvalitet i yderområderne, og samme antal lægger vægt på den ro og stilhed, som yderområderne tilbyder – en ro, der ofte findes i naturen.

Og det er ikke kun den ældre generation, som lægger vægt på disse kvaliteter. Mere end hver tredje dansker mellem 18 og 25 år fremhæver ro, stilhed og skønne naturområder som centrale kvaliteter ved yderområderne. Desuden efterspørger mere end hver anden dansker bedre adgang til den danske natur (Søndergaard Jensen, 2003). Danskerne peger desuden på, at et særligt plante- og dyreliv er en vigtig kvalitet i yderområderne.

“Ro og stilhed er en kvalitet ved yderområderne”

Danskerne mener:

- 79 % Passer godt
- 18 % Passer hverken godt eller dårligt
- 3 % Passer dårligt

“Et særegent plante- og dyreliv er en kvalitet ved yderområderne”

Danskerne mener:

- 71 % Passer godt
- 23 % Passer hverken godt eller dårligt
- 6 % Passer dårligt

Naturen rummer mulighed for både aktiv udfoldelse og indadvendt fordybelse

Naturen er en konstant og uudtømmelig ressource i forhold til at levere unikke og autentiske oplevelser, og den er ifølge danskerne én af de største årsager til at opholde sig i yderområderne. En af de måder, naturen kan aktiveres på, er gennem friluftsliv.

Naturen rummer rige muligheder for at dyrke forskellige former for friluftssport og andre friluftaktiviteter, som f.eks. mountainbike, kajakroning, surfing eller orienteringsløb. Blandt de voksne danskeres foretrukne beskæftigelse i naturen hører jogging og vandreture, og hele 81 % af de idrætsaktive mener, at naturen har nogen eller stor betydning, når de dyrker sport og motion (Kulturministeriet, 2009).

1/5
Tilflytter

1/4
Beboer

Hver femte tilflytter og knap hver fjerde beboer angiver, at de dyrker friluftssport mindst én gang om måneden.

Hver tredje dansker har mindst en-to gange deltaget i natur-baserede fritidsaktiviteter i et yderområde inden for det seneste år.

Danskerne vil have autentiske, lokale produkter

Ost fra Lolland, østers fra vadehavet, gulerødder fra Lammefjorden og sydfynsk marmelade. Lokale (fødevarer-)produkter er en væsentlig kvalitet ved yderområderne og hører med som en del af den naturoplevelse, som danskerne efterspørger. 42 % af danskerne og 64 % af ferieboligejerne har købt lokale produkter i yderområderne inden for det seneste år.

“Lokale produkter er en kvalitet ved yderområderne”

Beboerne mener:

Ferieboligejerne mener:

Tilflytterne mener:

Drømmerne mener:

Drømmen om at bo ved skov- brynet kan realiseres i yder- områderne

Knap hver fjerde dansker har på et tidspunkt haft en drøm om at flytte til eller købe en feriebolig i et yderområde. For disse danskere udgør naturen, roen og stilheden i de danske yderområder den store attraktion.

For de, der drømmer om at flytte til et yderområde, er det netop muligheden for at komme tæt på naturen, som gør, at de har overvejet at flytte til eller købe en feriebolig i et yderområde. Drømmerne fremhæver desuden ro og stilhed som en kvalitet ved yderområderne, og mange af dem nævner dette som den primære grund til, at de har overvejet at flytte til eller købe en feriebolig i et yderområde.

Udover naturskønne omgivelser tilbyder yderområderne også mere albuerum. I gennemsnit bor der dobbelt så mange indbyggere uden for bymæssig bebyggelse sammenlignet med landsgennemsnittet, nemlig godt 27 % mod 13 % i hele landet. Ikke nok med, at folk i yderområderne typisk bor på landet – godt en fjerdel af dem bor også i det åbne land med naturen som nærmeste nabo.

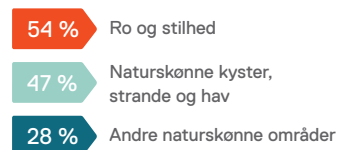
Drømmen om at komme til at bo helt tæt på naturens herlighedsværdier i form af skov, strand og vand er også nemmere at realisere rent økonomisk i yderområderne. Her er boligerne – også i de naturskønne områder – langt billigere end i resten af landet. Naturen i kombination med de lave huspriser udgør et potentiale for tiltrækning af nye beboere til yderområderne.

Naturens mange potentialer for oplevelser og bosætning

Yderområdernes natur giver mulighed for både aktiv udfoldelse og indadvendt fordybelse. Naturen har store kvaliteter i form af både ro og stilhed og samtidig masser af plads til at udfolde sig aktivt. Naturen giver potentialer til udvikling af både aktive og mere afslappende oplevelsesprodukter.

Der er samtidig et potentiale i at forbedre mulighederne for, at potentielle tilflyttere kan komme til at bo tættere på den natur, som de drømmer om at blive naboer til, samt i at udnytte den enkelte egns særegne fødevarerprodukter til at skabe unikke og autentiske oplevelser omkring fødevarerproduktionen.

Top tre kvaliteter i de danske yderområder, som gør, at drømmerne har overvejet at flytte:

Natur og landskab som udviklingsfaktorer

Af Jørgen Primdahl

Landskabsarkitekt, Ph.d., professor i det åbne lands planlægning ved Skov & Landskab, By - og landskabsstudier, LIFE, Københavns Universitet

Naturen og landskabet er vigtige kendetegn ved stedet. Klimaet, geologien og plante- og dyrelivet har til alle tider været med til at sætte rammer for udviklingen af et område, ligesom stedets karakter i høj grad er bestemt af landskabets form og dets indhold af natur- og kulturværdier. Yderområdernes natur og landskab er vigtige udviklingsfaktorer, som bør bevares og udnyttes igennem nye planprocesser i et fremadrettet udviklingsperspektiv.

Historisk har jordens frugtbarhed og havets fiskerigdomme være bestemmende for, hvor folk bosatte sig og hvor mange mennesker, stedet kunne brødføde. Var jorderne frugtbare og fiskevandene rige blev befolkningstætheden høj, mens der var langt mellem gårde og landsbyer i de sandende hedeegne. Byerne opstod og voksede, især i de frodige egne på øerne og i Østjylland, og derfor er der en historisk sammenhæng mellem de magre jorder, den nøjsomme natur og de tyndt befolkede yderområder. Hedeopdyrkningen, afvandingen og kunstvandingen befolkede i betydeligt omfang Vestjylland og Nordjylland op gennem 1800-tallet og ændrede i nogen grad denne sammenhæng.

Senest har den øgede mobilitet bidraget til, at de eftertragtede herlighedsværdier i naturen og landskabet kan spille en mere aktiv rolle i yderområdernes udvikling i form af at tiltrække flere beboere og turister. Med voksende muligheder for, at flere og flere af os i det daglige kan bevæge os over større afstande og kan vælge at arbejde hjemmefra øges også muligheden for at koble et (professionelt) liv i byen med et (privat) liv på landet.

“

Senest har den øgede mobilitet bidraget til, at de eftertragtede herlighedsværdier i naturen og landskabet kan spille en mere aktiv rolle i yderområdernes udvikling.”

“ *Selvom den generelle trend i disse år er flytning fra land til by, er der også bevægelse den anden vej, og på længere sigt kan vi forvente, at områder med en rig natur og karakterfulde landskaber vil være mere efterspurgt end andre.*”

Landskabets voksende betydning

Der er særligt tre grunde til, at folk flytter fra byen til landet: billige boliger, lokalsamfundets sociale liv samt naturen og landskabet. Natur- og landskabsværdier kan udnyttes til at tiltrække tilflyttere og turister – og bliver det i stigende omfang. Et studie af ejendomsannoncer på fire forskellige ejendomsmarkeder over 40 år, som ph.d.-studerende Thomas Oles har foretaget, viser, at hvor stort set ingen ejendomsannoncer (boliger, ejerlejligheder og landbrugsejendomme) i 1950 havde referencer til landskabet, steg andelen af sådanne referencer jævnt gennem årene til ca. 15 % i 1990.

Som jeg ser det, har vi kun set begyndelsen af en udvikling, hvor folk bosætter sig langt mere frit end tidligere, og hvor stedets kvaliteter – såsom en varieret og tilgængelig natur og et karakterfyldt landskab – inden for den enkelte region vil få langt større betydning for bosætningsmønstret.

Selvom den generelle trend i disse år er flytning fra land til by, er der også bevægelse den anden vej, og på længere sigt kan vi forvente, at områder med en rig natur og karakterfulde landskaber vil være mere efterspurgt end andre. Ligesom enhver provinsby har sin 'guldskyst' vil enhver region have sine favoritsteder, hvor der i særlig grad vil være interesse for at bo. Yderområderne har – sammenlignet med resten af landet – tre klare fortrin, når det gælder natur- og landskabsværdier.

Potentialer i yderområdernes natur- og landskabsværdier

For det første er der mere natur og flere attraktive landskaber i yderområderne, hvor mægtige ådale, store skovområder, vid-

strakte engområder, fjorde og kyster fylder relativt meget i geografien. Yderkommunerne kan markedsføre disse værdier og på forskellig vis udnytte dem i kommuneplanlægningen. Dette gælder især efter, at kommunerne fra de tidligere amter har overtaget ansvaret for det åbne lands planlægning.

For det andet er relativt mange landbrugsjorder i yderkommunerne marginaljorder, hvor det kræver særlige indsatser i form af f.eks. afvanding eller vanding for at dyrke jorden – med de ekstra omkostninger, det indebærer. I dag, hvor landbrugsstøtten efterhånden er afkoblet produktionen, og hvor det bliver stadig sværere at få økonomi i driften af marginale landbrugsjorder, vil mange tage marginaljorderne ud af drift og omlægge til vedvarende græs, skov eller åbne naturområder. I særlig værdifulde naturområder vil landmanden kunne få støtte til omlægning og ekstensiv drift af sådanne områder. Og med de forslag, der ligger til den kommende reform af EU's landbrugspolitik – inklusive landdistriktspolitikken – ser det ud til, at disse muligheder vil vokse de kommende år. Andre landmænd kan forsøge at omlægge deres produktion til specialprodukter af høj kvalitet og på den måde kompensere for mindre frugtbare jorder. For både landmanden, lokalsamfundet og kommunen består udfordringen i, at kombinere sådanne omstillingsprocesser med natur- og landskabsprojekter, der fremmer yderområdernes kvaliteter som bosætnings- og besøgssteder og samtidig giver grundlag for arbejdspladser.

For det tredje har yderområderne tradition for et rigt foreningsliv knyttet til lokalsamfundet, hvilket giver nogle oplagte fordele i et natur- og landskabsperspektiv. Kollektive natur-

Gennem nye former for planlægning og lokalt samarbejde er der gode muligheder for at udnytte natur- og landskabsværdier i udviklingen af yderområderne, både lokalt og regionalt.”

og landskabsprojekter både forudsætter og forstærker et lokalt fællesskab. Mens det tidligere homogene landbosamfund helt naturligt tog en række fælles initiativer omkring naturen og landskabet, er det i dagens fragmenterede samfund snarere de fælles projekter, som skaber lokalsamfundet. I Vesterlundområdet ved Thyregod har en lokal forening, 'Odderbækkens Vandløbslaug', bl.a. med afsæt i en kollektiv naturplan gennemført en række natur- og landskabsprojekter, som ikke kun har beriget området natur og landskab, men også i høj grad bidraget til udviklingen af lokalsamfundet (se www.odderbaek.dk).

Tilsvarende har man i Nees sogn ved Nissum Fjord, på de sandede jorder, der i 1950'erne var genstand for landets sidste store hedeopdyrkning og med udgangspunkt i fælles planvisioner, i 1990'erne gennemført store, sammenhængende skovplantninger, som der generelt har været stor tilfredshed med. Det ser ud til, at de nye skove har været med til at fremme en tilflytning til et område, der ellers gennem 100 år har været præget af fraflytning, bortset fra en (relativt svag) stigning i perioden efter opdyrkingen. Endelig kan den store søgning, der har været på ordningerne om græsningsfællesskaber og fælles miljø- og naturprojekter, ses som et generelt tegn på den spirende interesse for sådanne lokale projekter.

Behovet for nye planlægningsformer

Gennem nye former for planlægning og lokalt samarbejde er der gode muligheder for at udnytte natur- og landskabsværdier i udviklingen af yderområderne, både lokalt og regionalt. Der er imidlertid brug for modeller for, hvordan man proces- og indholdsmæssigt arbejder med fremtidens landskaber.

Vi mangler gode modeller for, hvordan man kombinerer de forskellige funktioner knyttet til landbrugsproduktion, bosætning, friluftsliv og natur- og landskabsbeskyttelse i multifunktionelle landskaber, ligesom der er brug for at udvikle nye tilgange til samarbejde mellem kommunens plan- og naturforvaltninger og lokalsamfundet.

I forskningsprogrammet Diaplan har forskere sammen med kommunale planlæggere og lokale ildsjæle de sidste par år gennemført fire projekter, hvor man har eksperimenteret med dialogbaseret planlægning i kulturlandskabet. Erfaringerne herfra har dels bekræftet, at der findes en stærk motivation blandt lokale landmænd, skovejere og øvrige beboere til at engagere sig i lokale planprocesser med fokus på natur og landskab, dels bidraget til udvikling af konkrete metoder til gennemførelse af sådanne planprocesser (se www.diaplan.dk).

Fortællingen om stedets oprindelse og værdier samt mulighederne for dets fortsatte udvikling nedefra hænger uløseligt sammen med stedets natur og landskab. Det handler om, at værdierne ses både som en bevaringsværdig arv, som naturen og tidligere generationer har efterladt sig og som ressourcer, der kan trækkes på og videreudvikles. Det handler med andre ord om at kombinere et bagudrettet beskyttelsesperspektiv med et fremadrettet udviklingsperspektiv i en samlet plan eller strategi. For yderområderne er der særlige forudsætninger for at forfølge et sådant kombineret perspektiv. ●

Case

Skive Fjord – gangbro i landskabet

Formål: At tilgængeliggøre naturområdet i Skive Fjord.

Hovedgreb: Etablering af enkel stibro i træ.

Projektperiode: 2006

Organisation/Aktører: Skive Kommune var bygherre.

Igennem etableringen af en enkel stibro i træ er et unikt naturområde omkring Skive Fjord blevet tilgængeligt. Stibroen er med sine 300 meter Danmarks længste træbro. Den giver de besøgende mulighed for at passere tørskoet gennem ét af landets få tilbageværende floddeltaer, hvor Skive/Karup Å har sin udmunding i Skive Fjord. Broen sætter på en enkel måde ramme omkring området og gør det samtidig meget lettere og mere indbydende for borgere og besøgende at nyde det enestående naturområde ved fjorden.

Stier omkring Klemensker og Østerlars – porten til det åbne land

Formål: Udnytte de bynære natur- og kulturværdier til at styrke sundhed, sammenhold, stolthed og identitet i de to småbyer.

Hovedgreb: Udbygge / anlægge stier med opholdspladser og tilvejebringe information, så adgangen til naturen bliver nemmere.

Projektperiode: 2007-2012

Organisation/Aktører: Bornholms Regionskommune i samarbejde med lokale borgere, Lokale- og Anlægsfonden og Realdania.

Nye trampestier skal give bedre adgang til naturen omkring de to bornholmske småbyer Klemensker og Østerlars. Projektet lader stierne løbe gennem byernes de facto 'torv' – typisk foran en brugs eller en købmand. Her har man under mottoet Porten til det åbne land forsøgt at skabe et naturligt mødested og styrke sammenholdet i hverdagen. Fodboldbaner, sognekove m.m. er også tænkt ind i stisystemerne, som dermed er blevet endnu mere attraktive.

Knuthenlund – fremtidens herregård

Formål: Genskabe herregården Knuthenlund som lokal-samfundets vækstlokomotiv.

Hovedgreb: Omlægning til økologi, etablering af mejeri og mejeriudsalg i laden, plads til mere liv på gårdspladsen.

Projektperiode: 2007 –

Organisation: Knuthenlund med støtte fra Realdania, LAG Lolland, Innovationsloven og Investerings- og Demonstrationsprojekter under Fødevarerhverv.

Knuthenlund producerer i dag håndlavede, internationalt prisbelønnede oste og andre mejeriprodukter af fåre- og gedemælk fra godsets egen bestand. Mejeriproduktionen bygger videre på stedets traditioner, idet den tager udgangspunkt i udnyttelsen af den frugtbare, lollandske jord og genindførelsen af det gamle mejerihåndværk. Projektet viser, hvordan man med stor succes kan producere lokale fødevarer af international kvalitet. 30.000 besøgende oplever nu årligt herregårdens mejeriproduktion fra jord til bord.

3

Bygnings- arven

Danskerne anser yderområdernes bygningsarv, nærmere bestemt unikke bymiljøer og historiske bygninger, som en kvalitet, der fortsat bør styrkes. De bebyggede omgivelser skal kunne fungere som smukke og autentiske rammer om et rigt, lokalt liv, mener danskerne. F.eks. rummer landbrugets og industriens funktions-tømte bygninger potentialer.

Danskerne mener:

“Unikke bymiljøer udgør en kvalitet i yderområderne”

56 %

Passer godt

30 %

Passer hverken godt
eller dårligt

14 %

Passer dårligt

Beboerne sætter pris på unikke bymiljøer og lokalt liv

Selvom danskerne i høj grad sætter pris på naturen, stilheden og roen i yderområderne, så efterspørger de samtidig et levende, unikt bymiljø.

Danskerne mener, at unikke bymiljøer udgør en særlig kvalitet i yderområderne. Beboerne mener dertil, at der bør investeres i fornyelse og forskønnelse af disse bymiljøer, og samtidig ser de masser af lokalt liv som en særlig kvalitet i yderområderne. Det er med andre ord vigtigt for beboerne, at det rige lokale liv får et attraktivt byrum at udfolde sig i.

37 % af beboerne, 35 % af ferieboligejerne og 31 % af alle danskere mener, at fornyelse og forskønnelse af udvalgte landsbyer, kystbyer og havne bør prioriteres i forhold til fremtidige investeringer i yderområderne.

“Masser af lokalt liv udgør en kvalitet i yderområderne”

Danskerne mener:

Historiske huse og miljøer kan få nyt liv

Danskerne ser historiske bygninger som en kvalitet ved yderområderne. Historiske bygninger er i denne forbindelse andet og mere end slotte, herregårde og den stråtækte, firlængede bondegård. Værdifuld bygningsarv findes også i de mere end 60 kvadratkilometer tomme landbrugsbygninger og i de funktionstømte industrialanlæg, skoler m.m., som findes i de danske yderområder.

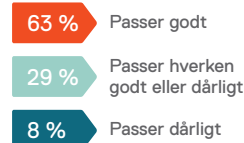
En genanvendelse af funktionstømte bygninger har potentiale til at skabe mere levende bymiljøer og dermed øge livskvaliteten i yderområderne.

“Historiske bygninger udgør en kvalitet ved yderområderne”

Danskerne mener:

Drømmerne mener:

Tilflytterne mener:

Bygningsarven som spydspids for bæredygtig udvikling

Af Peter Hee

Restaureringsarkitekt, bestyrelsesformand i Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur og bl.a. tidligere byplan- og byggechef i Kolding Kommune.

Yderområdernes bygningsarv i form af unikke bymiljøer og historiske bygninger udgør stedbundne potentialer, som for alvor kan få steder til at tælle og rummer muligheder for at skabe bedre livskvalitet lokalt. Derfor skal vi satse på at bevare, vedligeholde og sikre udviklingen der, hvor der er noget at værne om. Vi bør med andre ord udforme bæredygtige strategier for yderområdernes historiske bygninger og bymiljøer.

Kulturen og det gode liv

Man kan sige meget om os danskere: En nation, der nær havde glemt sin madkultur indtil driftige entreprenører relancerede den, så vi stolt kunne sætte den på piedestalen som det nye og moderne. En nation, der med stolthed sender sin eventyrlige havfrue til skue i Kina, når verdens nationer skal mødes. Og en nation, som efterhånden er enig om, at kultur er dynamo for udvikling i fremtidens bæredygtige velfærdsdanmark.

Men når vi nu anerkender kulturens betydning for det gode liv, er det alligevel besynderligt, at der så sjældent – hvis overhovedet – tales om bygningsarvens potentiale som redskab til vækst, livskvalitet og bæredygtighed. Det gælder særligt i landets yderområder, hvor en velbevaret og levende bygningsarv har potentiale til at spille en ganske betydelig rolle.

Den politiske opgave handler om bæredygtighed

I mange af landets yderområder oplever borgerne, at udviklingen passerer forbi. Og ser man på antallet af tomme bygninger

“

—
De historiske huse og
unikke bymiljøer rum-
mer en helt særlig
tiltrækningskraft.”

“ Bæredygtighed er i vores tid desværre blevet reduceret til et spørgsmål om besparelser på varmeregningen, og vi overser derfor let, at genbrug er den enkleste vej til det bæredygtige samfund.”

i landområderne, tegner der sig da også et billede af, at der findes områder, hvor tiden synes at være gået i stå, og hvor der er behov for bæredygtige strategier for fremtiden. Så langt vi kan huske tilbage, er bygninger ændret eller revet ned og lokalsamfund flyttet. Det kommer vi til at se igen, og derfor er der behov for at skabe et overblik over, hvor fremtidens byggesten skal findes: Hvor er kvaliteten i det eksisterende? Hvad kendetegner de historiske bygninger og miljøer? Hvilke kvaliteter kan vi bruge i fremtiden?

Her mener jeg, at vi, der kender til bygningsarvens kvaliteter og potentialer, har et stort ansvar for at gøre opmærksom på, hvordan netop bygningsarven kan blive spydspids for bæredygtig udvikling. Bæredygtighed handler nemlig om andet end solceller og vindmøller. Det handler også om at lokalisere det stedbundne potentiale. Det handler om at turde satse på at vedligeholde og sikre udviklingen dér, hvor der er noget at værne om. Dér, hvor der er unikke og oplevelsesmæssige kvaliteter. Dér, hvor vi alle har lyst til at bo, tage på ferie og gå på arbejde.

Opgaven og ansvaret ligger først og fremmest hos de folkevalgte politikere. Det er dem, der træffer beslutninger om, hvad der skal udvikles, og hvad der skal rives ned. I en tid, hvor der mange steder er behov for nedrivning af tomme huse på landet, har politikerne brug for et oplyst grundlag at træffe deres beslutninger på. Den økonomiske indsprøjtning, som kommunerne i 2011 og 2012 fik adgang til med den såkaldte “Indsatspulje”, har mange steder haft stor effekt. Desværre benyttes midlerne ofte uden tilstrækkelig viden om, hvor bevaringsværdierne ligger henne, hvorved værdierne går tabt.

For mig at se er kortlægning af kulturmiljøer og bevaringsværdier derfor en af de vigtigste opgaver for vor tids politikere. Viden om de kvaliteter, der kendetegner vores omgivelser er nødvendig, hvis vi skal udnytte det potentiale, som bygningsarven rummer for en bæredygtig udvikling.

Oplevelsesværdien gavner detailhandlen

Bæredygtighed er i vores tid desværre blevet reduceret til et spørgsmål om besparelser på varmeregningen, og vi overser derfor let, at genbrug er den enkleste vej til det bæredygtige samfund. By- og bygningsgenbrug stiller krav til fantasien og kræver en delvis løsrivelse fra ideen om, at det udelukkende er nye teknologier, der skal løse vores problemer. De historiske huse og unikke bymiljøer rummer en helt særlig tiltrækningskraft, som – når de er synlige og velbevarede – dels kan holde endnu 200 år ud i fremtiden, dels kan sikre rum for nye aktiviteter og nyt liv. Gennem min erfaring som planlægger i bl.a. Tønder Kommune og som aktiv i Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur, har jeg gennem årene set mange eksempler på, at prognoserne fra analysen i denne publikation holder stik.

I 2010 blev Tønder udpeget som årets bedste handelsby. Det gjorde den, fordi en landsdækkende undersøgelse viste, at den hyggelige atmosfære, som bl.a. velbevarende historiske bymiljøer er med til at skabe, var afgørende for, hvor danskerne gør deres indkøb. Undersøgelsen viste, at bygningsarven har en helt særlig tiltrækningskraft og udgør et væsentligt potentiale for udvikling. Når vi skal købe ind og ordne vores daglige gøremål, er det ikke nok, at det er nemt. Det skal også være rart og hyggeligt, og den oplevelse bidrager de historiske huse og bymiljøer til.

Bygninger med lys i vinduet er bygninger med autenticitet

Et flertal af danskerne ønsker faktisk en styrket indsats for at bevare bygningsarven. Da Kulturarvsstyrelsen og Realdania i 2005 spurgte danskerne om deres holdning til netop bygningsarven, svarede 92 %, at det er vigtigt at bevare, udvikle og synliggøre den. Også bygningsarvens potentiale for at øge bosætning blev belyst. Her viste analysen, at 82 % af danskerne ønsker en bolig med kulturarvsværdier – og at de er indstillet på at betale en højere husleje for disse værdier.

I min færd rundt om i landet ser jeg eksempler på, at dette også gør sig gældende, når vi vender blikket mod de yderområder, hvor udviklingen ellers har trange kår. I Nysted på Lolland har en entreprenør for nylig omdannet og renoveret en af byens smukke historiske bygninger og indrettet en række lejligheder, som var udlejet, før projektet stod færdigt. Dette i en by, hvor man har erkendt, at detailhandlen ikke vender tilbage til de fine handelsstrøg lige foreløbig, og hvor man derfor satser på at skabe flere og bedre muligheder for bosætning i de tomme butikslokaler. Går man en tur igennem den gamle handsgade, kan man opleve, at der faktisk er liv i de gamle butikker. Nu stopper livet ikke efter lukketid, og der er lys i vinduerne efter mørkets frembrud.

På et besøg i Nysted mødte jeg blandt andet en af de nye indbyggere i handsgaden. Han ernærer sig som kunsthåndværker, og med omdannelsen fra butikslokale til bolig tillader bygningerne nu, at han kan bo, arbejde og udstille fra én og samme matrikel. Og vel at mærke i ét af byens mest identitetsbærende miljøer. Det, vi ofte kan se, når den type projekter får vind i sejlene, er, at der faktisk kommer nyt liv i nogle af de

huse, som vi ellers havde opgivet. Men også at initiativerne er med til at tiltrække nye ressourcestærke beboere og erhvervsdrivende. Mennesker, der søger en unik ramme om deres liv og sætter pris på kvalitet.

Steder, der tæller

Fænomenet er ikke nyt. Tager vi til landets hovedstad, kender de fleste nok den udvikling, som populære bydele som Christianshavn og Vesterbro har undergået de sidste 30 år. Fra at være byens absolutte udkant er begge bydele i dag at betragte som en del af byens bankende hjerte og stolthed. Her bor i dag en helt anden gruppe mennesker end for 30 år siden. Ikke mindst fordi man valgte at satse på de eksisterende kvaliteter, på historiens spor og på autenticitet.

Jeg tror, at en lignende tilgang til udviklingen i de danske yderområder vil skabe stor værdi. At en bæredygtig udvikling baseret på de historiske huse og unikke bymiljøer rummer muligheder for nyt liv. Og at yderområdernes unikke bymiljøer og historiske bygninger udgør de stedbundne potentialer, som for alvor kan få steder til at tælle. Hvis vi som samfund kan demonstrere dette for omverdenen, tror jeg, at vi ligesom med vores madkultur og Den lille Havfrue står overfor en relancering af én af Danmarks kulturskatte. Og at vi kan genbruge de historiske miljøer til at skabe steder, der tæller. ●

Case

Lønstrup – en kystby med sjæl

Formål: Gøre Lønstrup til en attraktiv by med afsæt i de eksisterende kvaliteter.

Hovedgreb: Restriktiv lokalplan, økonomisk hjælp til borgerne til kvalitetsbevidst istandsættelse.

Projektperiode: 1974 –

Organisation: Hjørring Kommune, Turistforeningen, Erhvervsforeningen, lokale borgere.

En by, der er centreret omkring hovedgaden, historiske fiskerhuse og villæer samt en særlig bebyggelseskarakter, hvor sommerhusene ligger 'drysset' ud i området uden markerede skel, adskiller kystbyen Lønstrup fra andre vestjyske kystbyer. Disse kvaliteter har byen bevaret bl.a. via en stram lokalplan, som sætter snævre rammer for, hvilke ændringer, man må foretage på sin bygning. Lønstrup har derigennem udviklet et autentisk og levende bymiljø, som hvert år tiltrækker mange besøgende.

Gram Slot – vækst gennem kulturarv

Formål: At transformere Gram Slot til en moderne landbrugsvirksomhed og et erhvervsmæssigt og økologisk kultursamlingspunkt.

Hovedgreb: Omlægning til økologi, åbning af Herregården for besøgende samt nye publikumsorienterede funktioner i de gamle bygninger.

Projektperiode: 2007 –

Organisation/Aktører: Gram Slot med støtte fra Realdania samt forskellige samarbejdsaftaler med kommune, lokale foreninger og virksomheder.

På Gram Slot har nye ejere fra begyndelsen inddraget lokalmiljøet i deres visioner og planer for omdannelsen af herregården. Flere restaureringsarbejder er udarbejdet eller i gang og stedets landbrug er omlagt til økologi. Herregården huser eksklusive ferielejligheder, gårdbutik, en åben slotspark med naturformidling og naturlegeplads. Faciliteter til messer og markeder er under udvikling i herregårdens gamle landbrugsbygninger og stedet besøges løbende af lokale foreninger, skoler og børnehaver. Ved at udnytte stedets kulturarv strategisk i skabelsen af nye kvalitetsfyldte og oplevelsesorienterede produkter er Gram Slot blevet dynamo for lokalsamfundets udvikling.

Herregårdslandet Lolland – historie og landskab

Formål: At kortlægge, formidle og genoprette dele af herregårdslandskabet på Lolland.

Hovedgreb: Kortlægning af herregårdsmiljøer, udstillinger på museer og herregårde, landskabelige genopretninger, etablering af netværk mellem herregårdsejere og andre aktører.

Projektperiode: 2008-2012

Organisation: Herregårdsejere, Lolland Kommune, Museum Lolland-Falster, Bevica-fonden, Realdania.

Mange af herregårdslandskabets kulturhistoriske spor er ved at forsvinde, og et formidlings- og landskabsprojekt skulle derfor styrke oplevelsen af de lollandske herregårde. Udstillinger, brochurer, webformidling samt landskabsanalyser har bidraget til at formidle historien og kvaliteterne og dannet baggrund for, at udvalgte landskaber genskabes. Projektets vision er at bringe Lollands herregårde tilbage som lokalområdets dynamoer.

4

Det lokale engagement

I yderområderne er der et særligt stærkt lokalt engagement. Man hjælper hinanden, tager initiativ, involverer sig og får ting til at gro – både for fællesskabets skyld og for at kunne udleve egne ideer og drømme.

Danskerne mener:

“Lokale sammenslutninger og fællesskaber udgør en kvalitet ved yderområderne”

9 %

Passer dårligt

36 %

Passer hverken godt eller dårligt

55 %

Passer godt

Frivilligt foreningsarbejde blomstrer i yderområderne

Der er flere frivillige ledere pr. foreningsmedlem i yderområderne end i resten af Danmark (Ibsen og Østerlund, 2011). Tallene på det omfattende frivillige foreningsarbejde understøttes af denne undersøgelse, som viser, at danskerne – herunder 61 % af beboerne, 60 % af tilflytterne og 58 % af de, der drømmer om at bo i yderområderne – synes, at lokale sammenslutninger og fællesskaber (foreninger, m.v.) udgør en særlig kvalitet ved yderområderne.

Stærke fællesskaber og plads til individualister

Yderområderne er mulighedernes land. Der bliver stiftet skoler, startet borgerdrevne butikker og etableret nye mødesteder mange steder i yderområderne, og adskillige projekter kan realiseres her – fordi folk selv tager fat.

At der er plads til individualister kommer blandt andet til udtryk ved yderområdernes mange ildsjæle og en stærk og vedholdende iværksætterånd, som bl.a. ses ved, at iværksætternes overlevelsesrate er højere i yderområderne end i resten af landet (RegLab 2010). Og spørger man erhvervsfremmeaktører og virksomheder, er iværksætteri og ildsjæle en vigtig kilde til lokal vækst og udvikling – og et oplagt potentiale, der kan styrke yderområderne (RegLab 2010).

Der er et potentiale i at bruge det stærke lokale engagement i en positiv fortælling om yderområderne. Samtidig er der et potentiale i at støtte op om små, lokale, selvgroede initiativer, da det ofte er her, den bæredygtige udvikling skabes. Selv små tiltag kan have en stor effekt, viser erfaringerne, og kan gøre en forskel for det lokale liv.

10/100

Der er knap 10 frivillige ledere pr. 100 medlemmer i de danske foreninger på landsplan.

13/100

Der er knap 13 frivillige ledere pr. 100 medlemmer i foreningerne i de danske yderområder.

“Plads til individualister er en kvalitet ved de danske yderområder”

Beboerne mener:

50,20 %

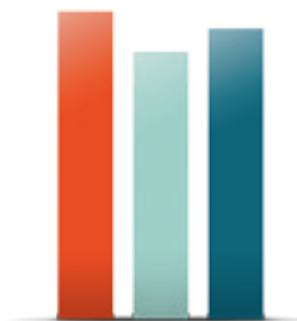
Iværksætternes overlevelsesrate i yderområderne

43,68 %

Iværksætternes overlevelsesrate i Danmarks fem største byområder

47,39 %

Iværksætternes overlevelsesrate på landsplan

Lokalt engagement som en stedbunden ressource i tyndt befolkede områder

Af Gunnar Lind Haase Svendsen

Professor mso ved Center for Landdistriktsforskning, Syddansk Universitet. Forsker bl.a. i landdistrikter, kulturhistorie, civilsamfund, velfærdssamfund og social kapital.

Sammenlignet med de større byer er det lokale engagement, fællesskabet og iværksættermentaliteten ganske stor i de danske landdistrikter og en central del af den lokale kultur. Her tager man sagen i egen hånd, når behovene opstår, og det er en vigtig kvalitet, når det handler om at få stedet til at tælle. For udnyttelsen af de stedbundne potentialer starter ofte med de lokale beboere og deres engagement i at aktivere de lokale, unikke kvaliteter. Det lokale engagement er derfor en vigtig stedbunden ressource i de tyndt befolkede områder.

Det gode liv på landet

“Der var saa dejligt ude paa Landet” lyder åbningsreplikken i H.C. Andersens “Den grimme ælling” fra 1843. Der har siden Andersens tid været en forestilling om, at det er dejligt at bo på landet. Her er fred og ro, dejlig natur, smukke kulturmiljøer, og her kommer folk hinanden ved. At der i den danske befolkning findes en sådan forestilling om ‘det gode liv på landet’ er blevet bekræftet i mange undersøgelser, herunder undersøgelsen i denne publikation. Der er højst sandsynligt noget om snakken.

Dette til trods har befolkningstilbagegangen i de tyndt befolkede områder været markant de seneste år. I perioden 2000-2011 var den på knap 4 % i yderområdekommunerne og lidt over 9 %, hvis vi ser på landdistrikterne defineret som byggesler under 200 indbyggere. De tyndt befolkede områders udfordringer er komplekse og må forstås i tæt relation til såvel samfundsmæssige som strukturelle ændringer. Herudover har den økonomiske krise tydeligvis været hård ved disse områder.

“

—
Potentialet ses i form af stærke, sociale fællesskaber, herunder et rigt foreningsliv med mange ildsjæle og en stærk iværksætterånd.”

“ Undersøgelsen viser, at indbyggerne i yderkommunerne føler et betydeligt stærkere fællesskab med andre i lokalområdet end i de øvrige kommuner, kender medborgere bedre og er bedre til at hjælpe hinanden.”

Nyere undersøgelser, som Jørgen Goul Andersen og Jens Fyhn Lykke Sørensen har gennemført, viser dog samtidig, at landboerne er (mindst) lige så tilfredse med deres liv som byboerne. Og meget tyder på, at netop sociale ressourcer udgør et stort potentiale i yderområderne. Potentialet ses i form af stærke, sociale fællesskaber, herunder et rigt foreningsliv med mange ildsjæle og en stærk iværksætterånd. Denne sociale ressource vil jeg her sammenfatte som lokalt engagement. Et engagement, som i høj grad bør anerkendes som en stedbunden ressource i de danske yderområder.

Stedbundne ressourcer som forklaring på fremgang

Hvis vi ser på en række landsbyer, der i grunden ligner hinanden, hvordan kan det så være, at nogle klarer sig godt og nogle mindre godt? Nyere forskning peger på, at svaret ofte kan findes i disse landsbyers unikke, stedbundne ressourcer. Hilary Tovey identificerer de vigtigste kategorier af stedbundne ressourcer som lokal materiel og ikke-materiel kultur, herunder bygningsarven, lokal viden, lokale fritids- og arbejdsfællesskaber samt beliggenhed, herunder herlighedsværdier. Fordi disse ressourcer netop er unikke for et lokalområde, er de immobile, dvs. kan ikke flyttes eller kopieres af andre. Eksempler på ikke-stedbundne ressourcer, som både kan flyttes og kopieres, kunne være lovgivning/politikker, arbejdsmarked, infrastruktur og offentlige serviceydelser.

Det, der kan forklare forskellen mellem eksempelvis to landsbyer eller områder med samme rammebetingelser, bliver derfor dels, hvor mange eller stærke stedbundne ressourcer, de hver især har, dels hvor godt beboerne udnytter disse ressourcer.

Et eksempel kan hentes fra Sverige, hvor svenske forskere har sammenlignet den iværksættermentalitet (den såkaldte 'Gnosjö ånd'), der hersker i Gnosjö Kommune i Sydsverige med den på mange måder stillestående og resignerende 'industri-lokalsamfundets ånd' eller 'afhængighedsmentalitet', som hersker i Sollefteå Kommune i Midtsverige. Undersøgelsen viste, at forekomsten og udnyttelsen af stedbundne ressourcer er lav i Sollefteå, mens den er høj i Gnosjö regionen, der præges af partnerskaber mellem civilsamfund, erhvervsliv og offentlige institutioner.

At tage sagen i egen hånd

Lokalt engagement i form af stærke fællesskaber, mange ildsjæle og iværksætterånd fremstår altså som en vigtig, stedbunden ressource. Et dansk eksempel på betydningen af lokalt engagement findes i Vandborg-Ferring Fælleshus i Lemvig Kommune, hvor forsamlingshuset for knap fem år siden fik en renaissance som mødested efter en større renovering.

En af initiativtagerne bag Fælleshuset fortalte mig i et interview, at 'fællesskabsånden' kom først. Siden 'flyttede' den ind

i det gamle, lokale samlingssted: "De [lokale beboere] skal have lyst til at være sammen, de skal have lyst til det fællesskab, for hvis ikke de har lyst til det fællesskab, så kan vi bygge lige så store og fine multihuse, som vi vil, og så ville det bare stå tomt. Vi snakkede om, at der skulle liv i væggene (...) Det er jo egentlig en smuk gammel bygning, når man kommer til at kigge på den og får støvet lidt af, så skal man egentlig kunne mærke og fornemme, at der sker noget herinde. Det kan man mærke nu, og det kan vi se på medlemstallene, der kommer flere og flere folk, og de siger: "Her er godt nok hyggeligt. Hvor blev den der mugne lugt af?" Men den mugne lugt forsvinder, når et hus bruges så mange dage om året".

Fælleshuset og fællesskabet omkring det har desuden bidraget til, at folk hjælper hinanden endnu mere. En af fælleshusets brugere oplevede eksempelvis til sin store forbløffelse, at to lokale beboere sidste år kom med deres traktorer og ryddede hans vej for sne. Fælleshuset er dermed et godt eksempel på, at lokalt fællesskab skaber lokale mødesteder – som igen er med til at styrke det lokale engagement i både steder og mennesker, der kan række ud over velfærdssamfundets begrænsninger. Her tager man sagen i egen hånd, når der er behov for det.

Lokale fællesskaber på land og i by

I denne publikation kan vi læse, at over halvdelen af danskerne mener, at lokale sammenslutninger og fællesskaber udgør en kvalitet ved yderområderne. En spørgeskemaundersøgelse, som jeg netop har gennemført med en kollega viser ligeledes, at stedbundne ressourcer i form af lokale fællesskaber og 'vi-hjælper-hinanden'-kulturen betyder væsentligt mere i de 21 yderkommuner end i de øvrige kommuner. Undersøgelsen viser, at indbyggerne i yderkommunerne føler et betydeligt stærkere fællesskab med andre i lokalområdet end i de øvrige kommuner, kender medborgere bedre og er bedre til at hjælpe hinanden.

Det er således stadigvæk ikke så ringe endda at bo derude på landet, hvis man spørger danskerne generelt eller taler med dem, som rent faktisk bor i de tyndt befolkede områder. Mange steder er der (stadig) stærke fællesskaber og lokale kulturer, hvor frivilligt arbejde og gensidig hjælp er i højsædet, til gavn for virksomheder, samfundet og almindelige beboere.

Lokalt engagement må derfor forstås som en vigtig stedbunden ressource i landdistrikterne – en slags social kapital, hvis denne ressource vel at mærke udnyttes til fulde, f.eks. i erhvervs- og bosætningsstrategier. Et lokalt engagement er en ressource, som i høj grad kan få stedet til at tælle. ●

Case

Stadil – fremtidens landsby

Formål: Bevare Stadils kulturhistoriske bygninger gennem nye funktioner.

Hovedgreb: Etablering af kontorfællesskab og værksted i mejeri, etablering af nyt torv og omdannelse af købmandsbutik til Bed & Breakfast.

Projektperiode: 2010-2011

Organisation: Projekt Fremtidens Landsby (samarbejde mellem Region Midtjylland, Ringkøbing-Skjern Kommune og LAG Ringkøbing-Skjern).

Den sidste liter mælk blev tappet på Stadil Mejeri i 1980, og i godt et kvart århundrede stod den gamle mejeribygning uberrørt hen. Men i dag står mejeriet nyindrettet som kreativt kontorfællesskab med et nyt torv foran. Borgere købte samtidig folkeaktier i den tidligere købmandsbutik og skomagerværksted, som blev til Bed & Breakfast. Og nu er der igen liv i og omkring landsbyens gamle bygninger. Som en positiv sideeffekt er alle husene i den historiske bymidte efterfølgende ved at blive renoveret af ejerne selv.

Læsøs tangtage – tangbank sikrer kulturarv

Formål: Bevaring af Læsøs eksisterende tangtage og håndværket med at tænge tang.

Hovedgreb: At fuldtænge en hel Læsøejendom samt mindre tagreparationer. Etablering af en tangbank.

Beliggenhed: Læsø

Projektperiode: 2006 –

Organisation/Aktører: Læsø Kommune, Læsø Museum, Realdania, Augustinus Fonden, A.P. Møller og hustru Chastine McKinney Møllers fond, m.fl.

Som det eneste sted i verden har man gennem århundreder brugt ålegræs til tagdækning på Læsø. I dag er der blot omkring 20 huse med de traditionelle tangtage tilbage. Lokale ildsjæle har derfor besluttet sig for at genoplive det specielle håndværk og etableret en tangbank. Målet er at sikre den lokale kulturarv og det særlige håndværk, og et mindre hus blev udvalgt som pilotprojekt for en nøje registrering af tængningsprocessen. Projektet er med til at sikre, at én af Læsøs unikke stedbundne kvaliteter bevares og videreføres.

Han Herred Havbåde – gammel kystkultur med nyt liv

Formål: At bevare stedets kulturmiljø, videreføre det traditionelle havbådehåndværk, samt styrke turismen ved at nytænke mulighederne for friluftaktiviteter.

Hovedgreb: Genetablering af kystlandingspladsen på Slettestrand og opførelse af Han Herred Havbådebyggeri og Kystkulturcenter.

Beliggenhed: Han Herred, Thorupstrand

Projektperiode: 2007-2011

Organisation: Foreningen Han Herred Havbåde. Støtte fra Realdania, Nordea-fonden og A.P. Møller og hustru Chastine McKinney Møllers fond.

Han Herred er hjemsted for landets sidste store kystlandingsplads for klinkbyggede havbåde i Thorupstrand. Men i 2005 var fiskerierhvervet under pres og egnens sidste havbådebygger holdt op. Lokale borgere har derfor stiftet Foreningen Han Herred Havbåde. Her samles frivillige ildsjæle om at formidle det lokale, traditionelle bådebyggerhåndværk og fiskerikulturen, og samtidig udvikle turismen. Flere restaurerede og nybyggede havbåde er allerede sat i søen, og der er atter kommet et aktivt sejler- og fiskerliv på stranden, til glæde for både lokale og besøgende.

Undersøgelsens metode

Denne publikation er baseret på en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse med fokus på danskeres forhold til de danske yderområder, herunder:

- 1** Danskernes holdninger til yderområdernes værdier, kvaliteter og kendetegn
- 2** Danskernes tilknytning til og aktiviteter i yderområderne
- 3** Danskernes holdninger til fremtidige investeringer i yderområderne

Dataindsamlingen til undersøgelsen er gennemført i samarbejde med Rambøll Management Consulting i efteråret 2011 som en internetbaseret spørgeskemaundersøgelse blandt 3.000 danskere i den erhvervsaktive alder (18-65 år).

For at sikre, at stikprøven blev repræsentativ for den danske befolkning, blev respondenterne til undersøgelsen udvalgt, så fordelingen på køn, alder, bopælsregion og uddannelse svarer til fordelingen i befolkningen generelt.

Med den anvendte yderområdedefinition bor ca. 21 % af den danske befolkning i en yderområdekommune. I stikprøven er ca. 25 % bosiddende i en yderområdekommune. Der er dermed en lille overrepræsentation af personer fra yderområder. Dette vurderes dog ikke at have afgørende betydning for analysens resultater.

Analysens resultater understøttes af data fra Danmarks Statistik. Herudover er analysen suppleret med en række ekspertartikler samt inspirerende caseeksempler fra de danske yderområder.

Litteratur

Publikationer og andre datakilder

Danmarks Statistik.

Ibsen, Bjarne og Karsten Østerlund, 2011, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet.

Frivilligt arbejde i idrætsforeninger. Forskelle og ligheder mellem kommunerne. Udarbejdet for Idrættens Analyseinstitut.

Kort & Matrikelstyrelsen

Opmåling af den danske kyststrækning fordelt på kommuner.

Kulturministeriet, 2009.

Idræt for alle. Breddeidrætsudvalgets rapport – baggrund og analyse.

RegLab, 2010.

Erhvervsudvikling der virker – i yderområder og landdistrikter. Statistisk kortlægning og spørgeskemaundersøgelse.

Søndergaard Jensen, Frank, 2003. Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder.

Skov & Landskab, Miljøministeriet.

VisitDenmark, 2010.

Turismens Økonomiske Betydning i Danmark 2010.

Fotokrediteringsliste

Fotograf	Side
Anne Prytz	1, 11, 14, 31, 55, 65, 69, 78, 82, 88
Asger Simonsen	88
Bo Borbye Pedersen	1, 19, 57
Christina Capetillo	43, 88
Colourbox	1, 35
Hjørring Kommune	68
Jørgen Jørgensen	1, 13, 22, 58, 59, 63, 67, 80, 88
Kai Winther	49
Lars Skaaning	1, 21, 42, 88
Leif Tuxen	40
Martin Randers	88
Nr. Vorupørs Fiskercompagni og Fiskeriforenings Fond	39
Skive Kommune	1, 56
Ærøskøbing turist- og erhvervsforening	88
Øhavets Smakkecenter	1, 16

